

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ ІВАНА ФРАНКА

ВОЙТОВИЧ ЛЮДМИЛА МИРОСЛАВІВНА

УДК 351:368 (477)

**ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ
СТРАХОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ**

Спеціальність 08.00.08 – гроші, фінанси і кредит

РЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора економічних наук

Науковий консультант:
Реверчук Сергій Корнійович,
доктор економічних наук,
професор

Львів – 2023

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Становлення і розвиток страхової системи (СС) в Україні відбувається у площині політичного, економічного, соціального, технологічного, правового, інноваційно-інвестиційного середовищ та світових глобалізаційних змін. В умовах значних економічних перетворень та воєнних дій росії на території України суттєво стримується розвиток СС, який має свої особливості, характерні ознаки залежно від стадій її життєвого циклу. Ці обставини зумовлюють потребу у застосуванні органами державної влади ефективного механізму державного регулювання розвитку страхової системи (ДРРСС), спрямованого на подолання проблем на усіх стадіях життєвого циклу розвитку СС, що сприятиме вдосконаленню її функціонування та розвитку вітчизняної фінансової системи та економіки в цілому.

Внутрішні та зовнішні ризики і небезпеки посилюють роль страхової системи у сучасному глобалізаційному світі. Суб'єкти СС пропонують захист від ринкових негараздів, наслідків природних і техногенних катастроф, формуючи безпеку як суб'єктів господарювання, так і фізичних осіб. Сьогодні за відсутності довіри до СС небагато громадян країни пов'язують рівень свого добробуту з темпами її розвитку, що зумовлено чинниками, які важко подолати у короткостроковій перспективі. Така ситуація вимагає вирішення тих проблем, які заважають розвитку та стримують позитивне сприйняття українським суспільством страхування. Тому особлива увага відводиться поглибленню наукових досліджень розвитку СС та використання ефективного механізму ДРРСС в Україні.

Теоретичні та методологічні аспекти СС досліджували як вітчизняні, так і закордонні вчені. Серед українських науковців, це: А. Баранов, В. Баранова, Т. Васильєва, О. Кнейслер, О. Козьменко, Л. Нечипорук, В. Плиса, Л. Позднякова, Н. Приказюк, С. Реверчук, В. Ручкіна, А. Самойловський, Н. Ткаченко, О. Філонюк, В. Фурман, Л. Шірінян, Т. Яворська та ін. Вагомий внесок у розроблення цієї проблематики зробили закордонні вчені: Г. Дуглас, Р. Мертон, П. Роуз, А. Фраклін, Д. Фрезер, Дж. Ван Хорн, Дж. Шміт, Г. Шінасі та ін.

Проблеми державного регулювання та особливості побудови механізму державного регулювання розглядали у своїх працях вітчизняні та зарубіжні вчені: В. Бакуменко, Г. Григор'єв, Н. Єсінова, А. Кашубський, І. Кобута, М. Корецький, М. Крупка, М. Латинін, В. Малиновський, О. Марухленко, І. Михасюк, С. Мочерний, Н. Нижик, Т. Піхняк, Р. Рудніцька, В. Федоренко та ін. Особливості розвитку та еволюції у різних сферах пізнання у своїх наукових працях вивчали та аналізували мислителі минулого і сьогодення. У філософії: Анаксагор, Анаксіандр, Арістотель, Геракліт, Демокріт, Емпедокл, Г. Гегель; у біології – Л. фон Берталанфі, Е. Геккель, Ч. Дарвін, Ж-Б. Ламарк, Ф. Мюллер; у психології – Т. Аквінський, Е. Вачнадзе, К. Мдівані, О. Сидоренко; в економіці – А. Сміт, К. Маркс, Дж. Кейнс, Ф. фон Гаєк, Й. Шумпетер, сучасні вчені – Л. Базилевич, Н. Бурмака, Д. Євдокимова, Л. Забродська, А. Капліна, В. Кифяк, Л. Мельник, А. Філіпенко, В. Шинкаренко, Т. Шульц, В. Якушева тощо.

Враховуючи зазначені наукові доробки і стан розвитку СС в Україні, на наш погляд, є потреба в подальшому дослідженні теоретичних та методологічних аспектів, виробленні практичних рекомендацій ДРРСС, а саме: необхідно ґрунтовно вивчити розвиток СС і виробити адаптивний механізм її державного регулювання. Особливу увагу потрібно приділити наповненню СС; структурі механізму державного регулювання; чинникам впливу на її розвиток; формуванню інноваційно-інвестиційного середовища розвитку, що сприятиме вдосконаленню державного регулювання та ефективному функціонуванню СС і, відповідно, виконанню фінансовою системою України її функцій. Потребують вирішення питання щодо конкретизації методів, інструментів, масштабів державного регулювання на кожній стадії життєвого циклу розвитку СС, що зумовлює актуальність теми дисертаційної роботи.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконана відповідно до плану наукових досліджень кафедри банківського і страхового бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка. Вона є складовою частиною таких держбюджетних тем кафедри: “Оптимізація регулятивної політики у банківському і страховому бізнесі України” (державний реєстраційний номер 0108U004147); “Управління реструктуризацією фінансових посередників в економіці України” (державний реєстраційний номер 0110U001362), “Управління грошовим господарством фінансових посередників в економіці України” (державний реєстраційний номер 0112U003245), “Управління відтворенням банківського і страхового бізнесу в Україні” (державний реєстраційний номер 0116U001643) та “Фінансовий бізнес України в умовах поглиблення євроінтеграції” (державний реєстраційний номер 0120U101793). Особистий внесок авторки полягає у вивченні теоретичних і прикладних проблем розвитку СС та розробленні рекомендацій щодо удосконалення ДРРСС й підвищення ефективності функціонування вітчизняної СС в Україні.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційної роботи є розроблення теоретико-методологічних підходів до функціонування СС України та обґрунтування рекомендацій щодо підвищення ефективності механізму ДРРСС на сучасному етапі розвитку економіки.

Для досягнення мети у роботі поставлено такі завдання:

- розкрити сутність, ознаки та функції СС як складової фінансової системи;
- охарактеризувати структуру СС та систематизувати класифікацію ознак і видів страхових систем;
- вивчити сучасні підходи до розуміння державного регулювання розвитку страхової системи;
- проаналізувати методологічні засади державного регулювання розвитку СС;
- висвітлити процеси еволюції підходів до розвитку елементів СС;
- запропонувати методику оцінювання ефективності ДРРСС;

- виокремити стадії та особливості життєвого циклу розвитку СС в Україні;
- визначити вплив екзогенних чинників на розвиток вітчизняної СС;
- здійснити інтегральне оцінювання параметрів розвитку вітчизняної СС;
- виявити особливості впливу інституцій державного регулювання на розвиток СС в Україні;
- обґрунтувати методи ДРРСС;
- сформулювати модель ризик-орієнтованого підходу до ДРРСС в умовах євроінтеграції;
- оцінити інноваційно-інвестиційне середовище розвитку вітчизняної СС;
- узагальнити зарубіжний досвід ДРРСС та запропонувати рекомендації щодо можливостей його імплементації в Україні;
- розробити Концепцію ДРРСС у зв'язку з інтеграцією СС у світовий економічний простір.

Об'єктом дослідження є страхова система України та її структурні складові.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні засади розвитку СС та практичні аспекти вдосконалення механізму її державного регулювання.

Методи дослідження. Методологічною базою дисертаційної роботи слугують загальнонаукові та спеціальні методи пізнання, концептуальні положення сучасної економічної теорії, наукові праці вчених-економістів з проблем розвитку СС та її державного регулювання.

У роботі для досягнення поставлених цілей використано низку методів: системний, наукової абстракції (з метою з'ясування сутності та структури ДРРСС); теоретичного узагальнення (під час визначення сутності поняття СС, її ознак та функцій); логічний, історичний (при розгляді еволюційних етапів розвитку елементів СС, сутності механізму ДРРСС та ризик-орієнтованого підходу до ДРРСС); аналізу і синтезу (для аналізу цілісності СС, визначення її стадій розвитку у життєвому циклі та виокремлення характерних рис, ознак); індукції та дедукції (у процесі висвітлення особливостей ДРРСС, формування висновків і вироблення рекомендацій щодо розвитку СС); порівняльний (при оцінюванні розвитку СС на різних стадіях життєвого циклу у незалежній Україні, ДРРСС у різних країнах); групування (для формування класифікаційних ознак задля виокремлення видів і функцій СС; чинників впливу на розвиток СС; методів, принципів та інструментів ДРРСС); табличний, графічний (для відображення розвитку СС України на тривимірному графіку, виявлених тенденцій, особливостей і закономірностей ДРРСС в Україні); економіко-статистичний (при вивченні стану та особливостей розвитку СС, вивчення напрямів застосування регулятивних інструментів органами державної влади); багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу (вивчаючи вплив екзогенних чинників на розвиток СС України); моделювання (при інтегральному оцінюванні розвитку вітчизняної СС); лінійного тренду (з метою прогнозування розвитку СС).

Інформаційною базою дослідження є законодавчі та нормативно-правові акти України і зарубіжних країн, директиви Європейського Союзу (ЄС), статистичні та інформаційні матеріали Національного банку України (НБУ), Міністерства фінансів України (МФУ), Державної податкової служби України (ДПСУ), Державної служби статистики України (ДССУ), Антимонопольного комітету України (АМКУ), інших органів державної влади, офіційні звіти та матеріали Міжнародної асоціації органів нагляду за страховою діяльністю (International Association of Insurance Supervision, IAIS), Міжнародної асоціації товариств взаємного страхування (International Association of Mutual Insurance Companies, AMICE), Міжнародної асоціації страхування кредитів (International Credit Insurance & Surety Association, ICISA), Міжнародної асоціації страхових досліджень (International Association for the Study of Insurance Economics, IASIE), Організації економічної співпраці та розвитку (Organisation for Economic Co-operation and Development, OECD), а також монографії, публікації у періодичних виданнях, наукові праці вітчизняних і зарубіжних авторів, науково-методична та довідкова література, матеріали страхових компаній (СК), інтернет-ресурси.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у вирішенні важливої наукової проблеми – поглибленні, систематизації і розробленні теоретико-методологічних основ та прикладних рекомендацій щодо формування й удосконалення ДРРСС в Україні.

До найбільш вагомих наукових результатів дисертації, що становлять наукову новизну і виносяться на захист, належать:

уперше:

– сформульовано поняття у страховій науці “державне регулювання розвитку страхової системи”, під яким запропоновано розуміти застосування державою комплексу заходів цілеспрямованого впливу на СС, які забезпечують ефективну її організацію задля досягнення збалансованого зростання економіки, що дало можливість виробити науковий підхід до визначення сутності поняття “розвиток страхової системи” (системні зміни якісного та кількісного характеру, котрі мають визначений вектор і проявляються під впливом внутрішніх її чинників та чинників зовнішнього середовища), що дало змогу: виокремити окремі стадії у життєвому циклі розвитку (зародження, зростання, зрілості, занепаду, відродження); виявити розвиток СС України у двох еволюційних формах – стійкості (атракторів) та кризи (біфуркацій). Ґрунтуючись на цьому підході, визначено, що СС України, пройшовши два повних життєвих цикли, розвивається циклічно із характерними для кожної стадії змінами і знаходиться у даний час на стадії занепаду із наступним переходом до стадії відродження;

– обґрунтовано методичні підходи до визначення інтегрального індексу розвитку СС, який ґрунтується на методиці оцінювання ефективності ДРРСС, враховує вплив соціально-економічних показників розвитку країни (обсягу ВВП на одну особу, середньорічного доходу на одну особу, рівня інфляції, рівня безробіття) з використанням кореляційно-регресійного аналізу, що дало підстави зачислити Україну за цим показником СС до середнього рівня

розвитку. Такий підхід сприятиме виробленню державою відповідних дій щодо застосування конкретних заходів впливу на розвиток СС залежно від стадії її розвитку з метою ефективного функціонування. Застосування цієї методики дало змогу сформувавши інформаційну основу (характерні ознаки розвитку СС на кожній із стадій у її життєвому циклі) для подальшого ухвалення рішень органами державної влади, спрогнозувати значення соціально-економічних показників та наслідки такого впливу на циклічний розвиток СС, що сприятиме підвищенню її ефективності;

- запропоновано модель ризик-орієнтованого підходу до ДРРСС, яка ґрунтується на принципах достатності, відкритості, адекватності, справедливості, пропорційності, послідовності, доцільності, ефективності, стабільності із врахуванням міжнародних та національних стандартів щодо оцінювання ризиків суб'єктів СС. Це дало можливість сформувавши практичні рекомендації до застосування моделі, відповідно до якої ДРРСС повинно формуватися за таким алгоритмом: здійснюватися циклічно за відсутності реактивного характеру; видозмінюватися залежно від стадії життєвого циклу розвитку; будуватися за ризик-орієнтованим підходом; акцентуватися на основі взаємодії органів державної влади, що допоможе мінімізувати потенційні загрози та підвищить рівень довіри до СС, сприятиме фундаментальним змінам та розробленню нових підходів до методів регулювання, що дозволить більшу увагу зосереджувати на оцінюванні ризиків суб'єктів СС та обирати інноваційні рішення щодо їхньої оптимізації і сприятиме позитивній динаміці розвитку СС;

- розроблено Концепцію ДРРСС в Україні в умовах сучасних викликів і загроз, яка передбачає комплекс заходів цілеспрямованого впливу на СС із диференційованим підходом до державного регулювання на кожній стадії її розвитку, активізацію чинників розвитку СС, напрями реалізації й очікувані результати, які ґрунтуються на визначенні мети, завдань, принципів, методів та інструментів державного регулювання. Реалізація запропонованої Концепції сприятиме покращенню організації СС, інформаційній відкритості та інтеграції у світовий страховий простір;

удосконалено:

- концептуальні підходи до визначення поняття “страхова система”, які на відміну від усталених наукових підходів щодо охоплення страхової інфраструктури, страхового ринку й регулятора, ґрунтуються на специфічних ознаках та критеріях, які гармонізують із процесом розвитку, що дало змогу розглянути її у вузькому (сукупність елементів, які об'єднані внутрішніми і зовнішніми зв'язками й перебувають у певних відносинах між собою) та широкому (сукупність елементів, які є єдиним цілим, об'єднані внутрішніми і зовнішніми зв'язками та в межах життєвого циклу розвитку перебувають у певних відносинах між собою та із зовнішнім середовищем з метою сприяння страховому захисту, добробуту населення і розвитку економіки) значеннях;

- понятійно-категорійний апарат ДРРСС в частині обґрунтування наступних дефініцій: “державне регулювання страхової системи”, “механізм державного регулювання розвитку страхової системи”, “життєвий цикл розвитку страхової системи”, “ефективність державного регулювання”, які на

відміну від наявних поглядів, містять ознаки розвитку, еволюції, життєвого циклу, що поглиблює розуміння сучасного інструментарію ДРРСС і дає можливість органам державної влади вчасно реагувати на зміни, які відбуваються у СС;

– науково-теоретичні положення до виокремлення ознак СС (цілісність, функціональність, синергічність, структурність, ієрархічність, динамічність, упорядкованість, емерджентність, закритість, організованість, адаптивність, гетерогенність, дисипативність), визначення за обраними критеріями її суб'єктів (СК, перестрахові компанії, страхові та перестрахові пули, філії страховиків-нерезидентів (ФСН)), що сприятиме чіткому розумінню механізму ДРРСС;

– структурно-функціональний підхід в частині виділення та обґрунтування елементів і функцій СС (захисна, превентивна, стимулювальна, соціальна), що дало змогу виокремити специфічні класифікаційні ознаки для СС: територія дії, спосіб керування, ступінь зв'язку із зовнішнім середовищем, ступінь еволюції в часі, ступінь складності системи, ієрархія побудови, життєвий цикл розвитку системи, спосіб організації систем, тип економічних відносин;

– методичні положення щодо здійснення аналізу політичних, економічних, технологічних, соціальних та правових чинників на основі застосування інструментарію PESTL-аналізу, який здійснено за допомогою критеріальної оцінки, консенсус-прогнозу експертів у сфері страхування (методом анкетування) і застосовано у визначенні інтегрального індексу розвитку СС. Це дало змогу оцінити ефективність функціонування та визначити рівень розвитку СС, виявити стимулятори і дестимулятори, проаналізувати групи чинників, які мають найбільший і найменший вплив на розвиток СС;

– концептуальні підходи до дослідження структури механізму ДРРСС, що на відміну від існуючих підходів, передбачає його диференціацію залежно від стадії розвитку СС, поєднує у собі методи, інструменти та чинники впливу на розвиток СС в Україні, що дає можливість удосконалити ДРРСС, його інструменти з урахуванням європейської практики та національних особливостей; використовувати інноваційні технології у СС, запровадити органам державної влади транспарентні правила і заходи функціонування СС;

одержали подальший розвиток:

– науково-прикладні засади до обґрунтування пріоритетів розвитку СС в частині імплементації інструментів інноваційно-інвестиційного потенціалу (цифрових платформ, штучного інтелекту, інтернет і блокчейн-технологій), що дасть змогу використовувати інноваційні технології у процесі надання страхових послуг суб'єктами СС, сприятиме діджиталізації і новій стадії розвитку СС;

– методичні підходи до комплексного оцінювання ефективності ДРРСС з позиції результативності (здатність отримати результат у бажаному обсязі та якості), продуктивності (віддача на одиницю витрат) та дієвості (здатність отримати результат від певних дій, які можуть бути виміряні за допомогою

кількісних та якісних показників); критеріїв ефективності (політико-економічні, макроекономічні, соціокультурні); індикаторів кореляційно-регресійного аналізу (обсяг ВВП на одну особу, середньорічний дохід на одну особу, рівень інфляції, рівень безробіття, обсяг страхових премій на одну особу), що сприятиме чіткому розумінню сутності механізму ДРРСС;

- наукова аргументація індивідуалізації структури ДРРСС, у якій виокремлено елементи та визначено їхнє місце в інституційному середовищі, що дало можливість сформулювати механізм ДРРСС, виділити методи (інституційні, адміністративні, економічні, превентивні) та інструменти впливу на розвиток СС в Україні; за допомогою табличного методу показати відповідності цілей та інструментів ДРРСС; розробити інституційну модель ДРРСС із відповідним алгоритмом взаємодії органів державної влади та поглибити теорію державного регулювання СС;

- періодизація розвитку СС, яку здійснено у хронологічному порядку вивчення історичних особливостей розвитку елементів СС, що дало можливість сформулювати методологічні підходи до наукового розуміння розвитку СС та виокремити етапи розвитку її структурних елементів (зародження товариств взаємного страхування, створення та функціонування страхових компаній, створення перестрахових компаній, формування страхових та перестрахових пулів, створення філій страховиків-нерезидентів); ідентифікувати проблеми і запропонувати оптимальні методи та інструменти державного регулювання відповідно до стадії життєвого циклу розвитку СС;

- науково-практичні рекомендації стратегічних напрямів розвитку СС України (використання інноваційних каналів збуту страхових продуктів, застосування блокчейн-технологій, мікрострахування) на основі запропонованої Концепції ДРРСС із можливістю імплементації досвіду європейських країн, у яких успішно працює мегарегулятор, із врахуванням національних особливостей діяльності суб'єктів СС, що дасть можливість розробити актуальні програми підтримки їх функціонування та розвитку СС в цілому.

Практичне значення одержаних результатів. Сформульовані у роботі наукові положення, висновки, пропозиції і рекомендації можуть бути використані органами державної влади з метою удосконалення механізму ДРРСС в Україні, у практичній діяльності СК.

Зокрема, основні положення та пропозиції, які мають практичну значущість, пройшли апробацію і впроваджені у діяльності: РЦ Тернопільської філії АТ “СГ “ТАС” щодо процесу формування ділових відносин страхової групи у розрізі оцінювання ризику, розроблення правил страхування та внутрішніх документів (довідка № 185-04 від 11.12.2019 р.); Головного Управління ДПСУ у частині розроблених концепційних основ та методологічного інструментарію податкового регулювання (довідка № 46500/10/13-01—07-16 від 26.11.2020 р.); Департаменту економічної політики Львівської обласної державної адміністрації щодо запропонованих напрямів вдосконалення державного регулювання вітчизняних СК та подальшого розвитку СС, її інтеграції у світовий страховий простір під час розроблення

проектів нормативно-правових актів, а також складанні довгострокових прогнозів, формуванні та реалізації Стратегії розвитку Львівщини на період до 2027 р. (довідка № 1-52/455 від 10.11.2020 р.); СК “ПЗУ” щодо вдосконалення процесу застосування ризик-орієнтованого підходу до ДРРСС, який має здійснюватися циклічно, шляхом: визначення та оцінювання ризиків на рівні СК та клієнта, вжиття заходів щодо мінімізації ризиків, враховуючи відповідні критерії ризиків та документування результатів (довідка № 423 від 10.09.2021 р.); СК “УНІКА” у частині використання практичних пропозицій щодо процесів формування ризик-профілів СК, внутрішніх документів оцінювання ризиків (довідка № 135 від 19.11.2021 р.); Академії фінансового моніторингу Державної служби фінансового моніторингу України щодо запропонованих у навчальній роботі критеріїв оцінювання ризиків страховими компаніями, які мотивують застосовувати ризик-орієнтований підхід і є пов’язані з клієнтами страховиків, географічним розташуванням держави реєстрації клієнта, видом послуг, що клієнт отримує від страхової компанії, та каналами постачання послуги (довідка № 1003 від 25.11.2021 р.); Ради НБУ у частині вдосконалення регулювання та наглядової діяльності НБУ при підготовці питання проблеми страхування та кредитування в Україні (довідка № В/10-0006/34916 від 16.05.2022 р.); СК “ПЗУ” (м. Краків, Польща) щодо впровадження моделі ризик-орієнтованого підходу, відповідно до якої у СК повинні формуватися внутрішні документи та положення із власними критеріями ризику для створення ризик-профілю клієнта СК (довідка № 14/60 від 21.02.2022 р.); Хмельницької філії ПрАТ “СК “Провідна” у частині використання новітніх каналів збуту страхових послуг за допомогою мобільних додатків, мережі Інтернет та блокчейн-технологій (довідка № 107 від 07.02.2022 р.).

Результати і висновки дисертаційної роботи можуть мати практичне застосування у процесі підготовки закладами вищої освіти фахівців для СК. Науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації дисертаційної роботи використовуються в освітньому процесі Львівського національного університету імені Івана Франка під час викладання навчальних дисциплін: “Страхування”, “Страхова система”, “Ринок фінансових послуг”, “Міжнародний страховий бізнес”, “Стратегічне управління фінансами, банківською справою та страхуванням”, “Державне регулювання економіки” (довідка № 1245-Н від 01.06.2022 р.) та Львівському державному університеті внутрішніх справ при викладанні навчальних дисциплін: “Економічна безпека держави”, “Міжнародна економіка”, “Управління економічними ризиками”, “Теорія безпеки соціальних систем” (довідка № 46 від 09.12.2020 р.).

Особистий внесок здобувача. Дисертаційна робота є самостійним науковим дослідженням, у якому авторкою розроблено нові наукові положення, методологічні підходи та практичні рекомендації щодо вдосконалення ДРРСС в Україні. Висновки та результати дослідження, що виносяться на захист, одержані дисертанткою самостійно і викладені у наукових публікаціях. Із наукових праць, які опубліковані у співавторстві, у дисертації використано лише напрацювання, які становлять особистий внесок авторки. У докторській дисертаційній роботі матеріали кандидатської дисертації не використовувались.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і результати наукового дослідження оприлюднені на міжнародних, всеукраїнських та регіональних наукових і науково-практичних конференціях: I Всеукраїнській науково-практичній конференції “Проблеми забезпечення стабільного розвитку національних банківських систем: теорія, практика та світовий досвід” (Львів, 2012 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації” (Київ, 2012 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих вчених “Актуальні економіко-правові проблеми розвитку суб'єктів господарювання в Україні: теоретичні й практичні аспекти” (Харків, 2012 р.), I Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Banking, Insurance, Finance Conference” (Львів, 2013 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції студентів і молодих вчених “Актуальні економіко-правові проблеми розвитку суб'єктів господарювання в Україні: теоретичні й практичні аспекти” (Харків, 2013 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Тенденції та стратегії забезпечення сталого розвитку страхового ринку України” (Київ, 2013 р.), II Міжнародній науково-практичній конференції “Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації” (Київ, 2014 р.), XIII Всеукраїнській науково-практичній онлайн-конференції молодих учених та студентів “Проблеми та перспективи розвитку національної економіки” (Острог, 2015 р.), VII Регіональній науковій конференції студентів і молодих учених “Економічна теорія в умовах глобалізації економіки” (Донецьк, 2015 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Фінансово-банківські та адміністративні послуги: проблеми управління та перспективи розвитку” (Тернопіль, 2015 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції “Інноваційні напрями розвитку страхового ринку України” (Київ, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва” (Львів, 2016 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Формування та розвиток інноваційного потенціалу економіки України” (Ужгород, 2017 р.), V Міжнародній науковій конференції “Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності” (Кременчук, 2017 р.), IV Міжнародній науково-практичній конференції “Страховий ринок України на шляху євроінтеграції” (Київ, 2018 р.), VII Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Управління інноваційним процесом в Україні” (Львів, 2018 р.), VIII Міжнародній науковій конференції “Інформаційне суспільство: стан та напрями розвитку з урахуванням регіональних умов” (Львів, Жешув, 2018 р.), I Міжнародній науково-практичній конференції “Фінансовий бізнес в Україні та світі: стан, проблеми і перспективи розвитку” (Львів, 2018 р.), Всеукраїнській науковій конференції “Сучасні проблеми бухгалтерського обліку та фінансів” (Київ, 2018 р.), XIII Міжнародній науково-практичній конференції “Ринок фінансових послуг України в епоху діджиталізації” (Київ, 2019 р.), Всеукраїнській науково-практичній конференції “Актуальні проблеми зміцнення економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності” (Львів, 2020 р.), XXVII Міжнародній науковій конференції студентів, аспірантів та молодих учених

“Актуальні проблеми функціонування господарської системи України” (Львів, 2020 р.), III Міжнародній науково-практичній конференції “Фінансові інструменти сталого розвитку економіки” (Чернівці, 2021 р.), V Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Проривні інновації на страховому ринку України” (Київ, 2021 р.), Міжнародній науково-практичній конференції “Сучасні світові тенденції розвитку економіки, обліку, фінансів і права” (Полтава, 2022 р.), II Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції “Фінансовий бізнес в Україні та світі: маркетингові особливості та закономірності” (Львів, 2022 р.), наукових семінарах кафедри банківського і страхового бізнесу Львівського національного університету імені Івана Франка

Публікації. За результатами проведеного дослідження опубліковано 58 наукових праць загальним обсягом 115,27 друк. арк., з яких особисто авторці належить 50,5 друк. арк., у тому числі: 1 одноосібна монографія (20,5 друк. арк.), 3 колективні монографії (авторці належить 3,19 друк. арк.), 2 підручники (авторці належить 3,19 друк. арк.), 25 статей – у наукових фахових виданнях України та інших держав (з них 3 статті – у наукових журналах, що індексуються у міжнародній наукометричній базі даних Scopus), 26 праць апробаційного характеру.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається із вступу, п’яти розділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Повний обсяг дисертації становить 605 сторінок. Основний зміст викладено на 445 сторінках. Дисертаційна робота містить 15 таблиць, 37 рисунків, 19 додатків на 84 сторінках. Список використаних джерел налічує 656 найменувань на 62 сторінках.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційної роботи, визначено мету та завдання, об’єкт, предмет і методи дослідження, сформульовано наукову новизну одержаних результатів, теоретичне та практичне значення роботи, наведено дані про апробацію і публікації результатів дослідження.

У першому розділі **“Теоретичні засади дослідження державного регулювання розвитку страхової системи”** розкрито сутність, ознаки та функції СС, охарактеризовано структуру СС та її елементи, визначено види СС, а також вивчено сучасні підходи до розуміння ДРРСС.

У дисертаційній роботі вивчено різні наукові підходи до розуміння основних понять досліджуваної проблеми, що дозволило розкрити сутність СС у вузькому та широкому значеннях. Страхова система у вузькому розумінні – це сукупність елементів, які перебувають у певних відносинах між собою і являють єдине ціле. У широкому розумінні страхову систему авторка визначає як сукупність елементів, об’єднаних внутрішніми і зовнішніми зв’язками, що перебувають у певних відносинах між собою та із зовнішнім середовищем з метою сприяння страховому захисту, зростання добробуту населення та розвитку економіки.

Авторкою запропоновано СС будувати відповідно до ознак та особливостей, які характеризують її як систему, що: формує визначені

відносини між елементами для виконання цільових функцій; об'єднує їх задля виконання кінцевої мети у межах часового інтервалу; організаційно впорядковує сукупність доктрин, ідей чи поглядів, які обґрунтовують механізм функціонування системи.

Проведений дисертанткою структурний аналіз СС дозволив виокремити за окремими критеріями (законодавчі основи діяльності відповідно до нормативно-правових актів, створення власних страхових продуктів та можливість їх подальшого продажу страховим посередникам, проведення діяльності на страховому ринку і купівля ризиків для подальшого страхування) її елементи: СК, перестрахові компанії, ФСН, ТВС (відповідно до нової редакції Закону України „Про страхування” від 18.11.2021 р. функціонування яких вже не передбачено), страхові та перестрахові пули. Проведені дослідження дозволили визначити характерні ознаки СС, які формуються не на основі окремих властивостей елементів системи, а під впливом їхньої взаємодії: цілісність, функціональність, синергічність, структурність, ієрархічність, динамічність, упорядкованість, емерджентність, закритість, організованість, адаптивність, гетерогенність, дисипативність. На основі проведеного функціонального аналізу СС виділено чотири її функції: захисну (при компенсації матеріальних збитків страхувальників і забезпечення страхового захисту), превентивну (за допомогою фінансування попереджувальних заходів зі страхового фонду СК для попередження страхового випадку і зменшення страхового ризику), стимулювальну (з метою стимулювання міжнародного співробітництва та зниження навантаження на бюджети різних рівнів), соціальну (сприяння захисту від соціальних ризиків, пов'язаних із життєдіяльністю людей).

Концепція загальної теорії систем послугувала основою для класифікації страхових систем (рис. 1). Вітчизняна СС є: національною, оскільки об'єднує елементи в межах однієї країни; контрольованою ззовні, оскільки держава через відповідні органи здійснює вплив на неї; відкритою, оскільки знаходиться під впливом зовнішнього та внутрішнього середовища і взаємодіє з іншими системами; динамічною, так як перебуває у постійному русі із наповненням новими та удосконаленими елементами; складною через наявність розгалуженої системи функцій та зв'язків з різними системами; децентралізованою, тому що її елементи знаходяться на одному ієрархічному рівні; залежно від життєвого циклу розвитку – СС, яка знаходиться на стадії занепаду з наступним переходом до стадії відродження; СС ринкового типу – через відсутність монополії, відкритість до нових зв'язків, інтеграцію у світову СС.

У роботі ДРПС обґрунтовано як застосування державою комплексу заходів цілеспрямованого впливу на СС, які забезпечують ефективну її організацію задля досягнення збалансованого розвитку економіки.

До основних функцій ДРПС зачислено: стимулювальну, інформаційну, цільову, соціальну, регламентуючу, реформаційну, превентивну.

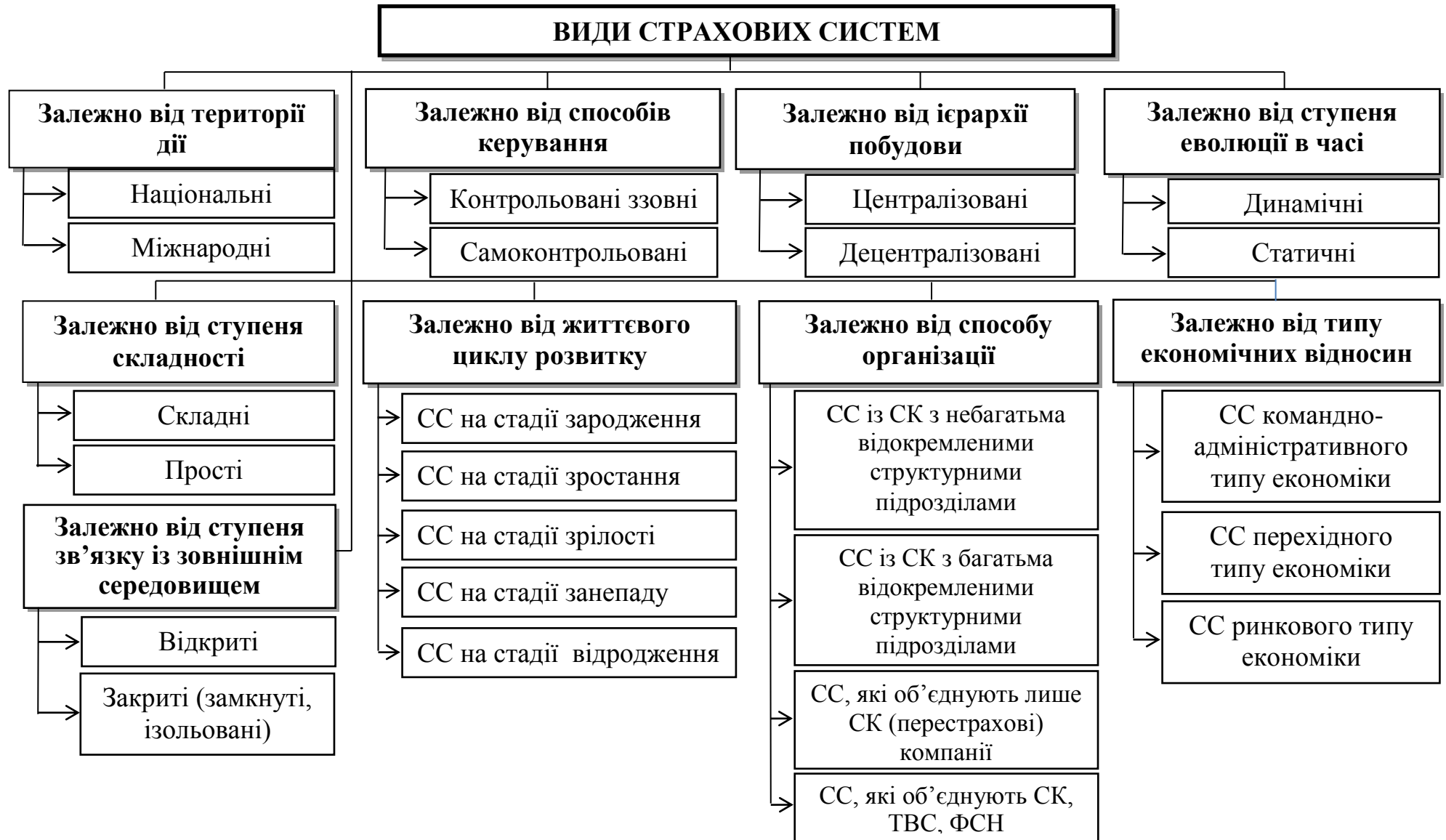

Рис. 1. Види страхових систем

Джерело: складено автором

Механізм ДРРСС дисертанткою розглянуто, як комплекс заходів держави на різних стадіях життєвого циклу розвитку СС, за допомогою яких здійснюється вплив на СС з метою досягнення стратегічних цілей в умовах глобальної ринкової економіки. До основних складових цього механізму зачислено: життєвий цикл розвитку СС, стратегічна мета, завдання, суб'єкти та об'єкти ДРРСС, принципи, функції, чинники впливу на розвиток СС, методи та інструменти ДРРСС, очікувані результати від державного регулювання (рис. 2).

У роботі авторкою акцентовано на тому, що ДРРСС повинно здійснюватися за ризик-орієнтованим підходом, в основу реалізації якого закладено такі принципи: достатності – держава здійснює регулятивні функції відповідно до її компетенції; відкритості – інформування суб'єктів СС щодо державного регулювання страхової діяльності; адекватності – застосування форм і методів державного втручання відповідно до вимог ринкового середовища та реального стану розвитку СС; справедливості – рівноправність суб'єктів СС перед органами державної влади; пропорційності – державне регулювання здійснюється залежно від бізнес-профілю суб'єкта СС та рівня ризиків; послідовності – порядок дій регулятора та масштаби ДРРСС у різні періоди її розвитку; доцільності – необхідність ДРРСС для сприяння її функціонуванню та розвитку; ефективності – дії регулятивних органів з метою забезпечення ефективного розвитку СС; стабільності – необхідний вплив держави на СС для вирівнювання зростань та нівелювання спадів у процесі її розвитку.

У другому розділі **“Методологія дослідження державного регулювання розвитку страхової системи України”** розкрито методологічні засади ДРРСС, досліджено еволюцію розвитку СС у розрізі формування її суб'єктів, обґрунтовано методичні підходи до оцінювання ефективності ДРРСС.

У дисертаційній роботі методологія охоплює сукупність теоретичних положень щодо основ формування та розвитку СС, її державного регулювання і методик оцінювання ефективності ДРРСС. Методологія дослідження ДРРСС містить такі напрями: основні наукові положення; понятійно-категорійний апарат; сукупність принципів, на основі яких визначаються методи: прийоми, підходи та способи дослідження; методика оцінювання ефективності державного регулювання; методична база дослідження; концептуальна модель.

Основними гіпотезами дослідження дисертанткою висунуто підтвердження циклічності розвитку СС, припущення щодо значного впливу державного регулювання на розвиток СС та підтвердження адаптивного характеру механізму державного регулювання залежно від стадії розвитку СС. Визначено, що емпіричні, теоретичні, математичні та прогностичні методи наповнюють методологічну основу наукового підходу до аналізу ДРРСС. Аналіз методичних та наукових підходів дозволив авторці сформулювати модель методологічного дослідження ДРРСС, яка складається з п'яти рівнів: філософського, загальнонаукового, конкретно-наукового, технологічного та концепційного.

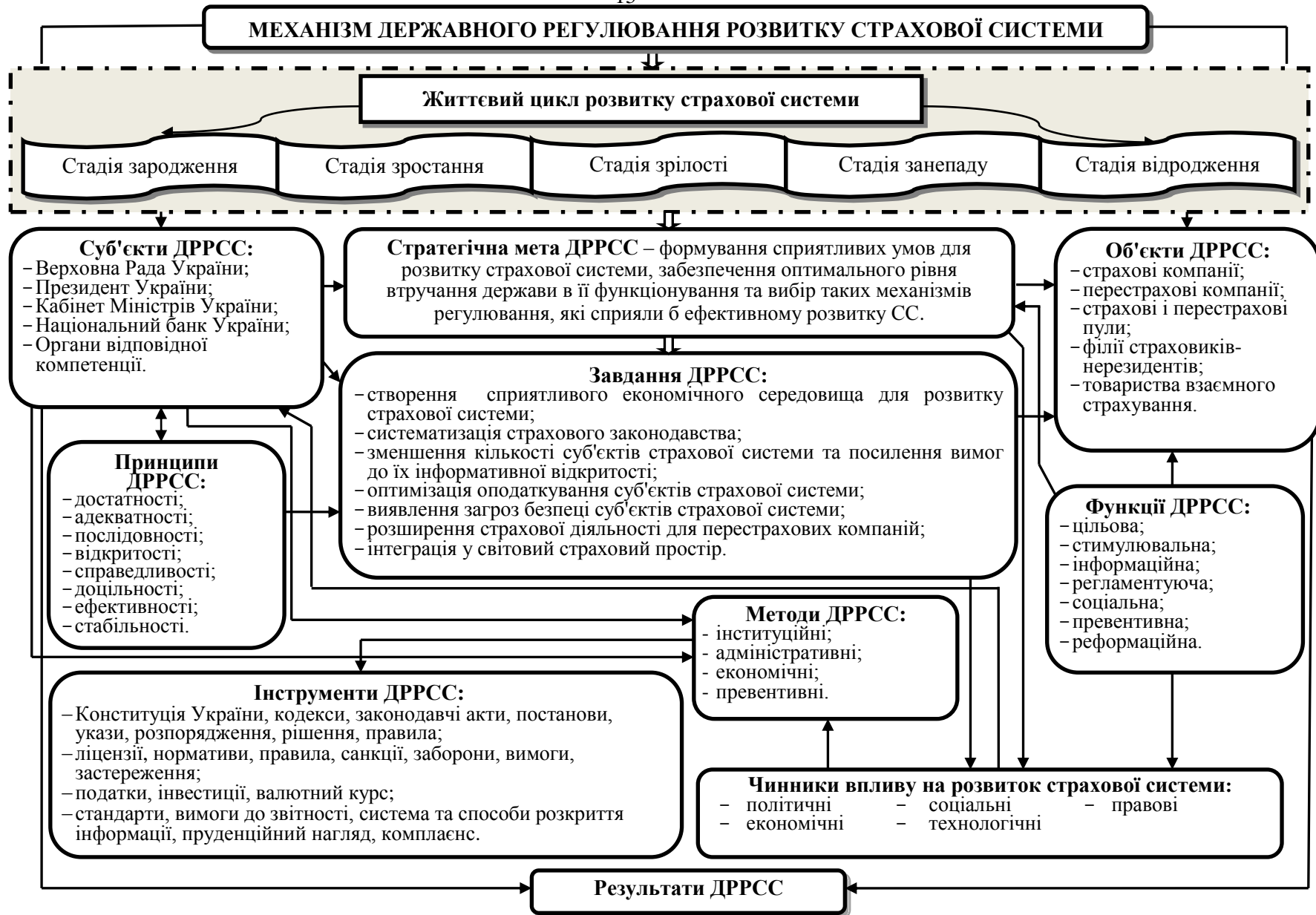

Рис. 2. Механізм ДРПСС

Джерело: складено авторкою

Запропоновано розглядати розвиток СС як динамічні зміни якісного та кількісного характеру, котрі мають певний вектор напрямку і проявляються під впливом внутрішніх чинників у структурі системи та чинників зовнішнього середовища. Зазначено, що СС розвивається динамічно із певною закономірністю змін циклічного характеру. Життєвий цикл СС дисертантка розкриває через сукупність стадій, які проходить СС у процесі свого розвитку, кожна з яких характеризується певними особливостями, стратегічними цілями та завданнями і залежить від чинників внутрішнього та зовнішнього середовища. Такими стадіями розвитку СС виокремлено: зародження, зростання, зрілості, занепаду, відродження (рис. 3).

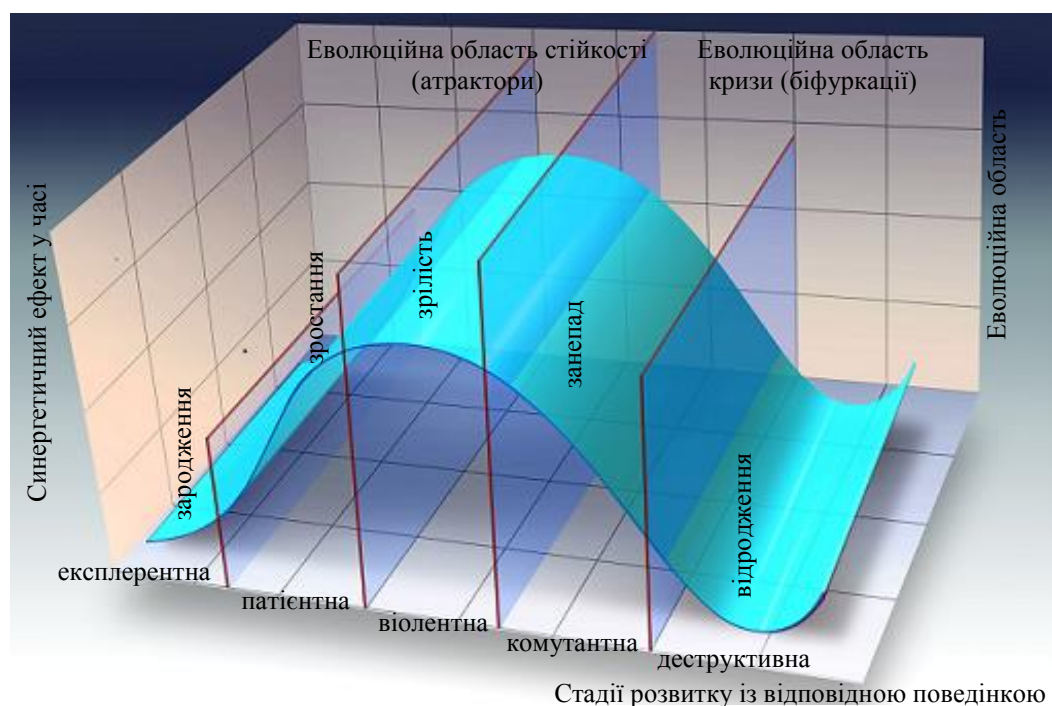

Рис. 3. Життєвий цикл розвитку СС в Україні

Джерело: складено авторкою

Для оцінювання ефективності ДРРСС авторкою виділено його окремі рівні: національний (для визначення ефективності на рівні країни); регіональний (оцінюється ефективність державного регулювання на рівні областей); галузевий (визначається ефективність на основі даних соціально-економічного розвитку); корпоративний (при визначенні ефективності окремих елементів СС). Ефективність запропоновано визначати як сукупну корисність отриманих кінцевих результатів функціонування СС щодо ступеня досягнення кінцевої мети у конкретний момент часу. Окрім цього, досліджено міжнародні методики оцінювання якості державного регулювання у різних країнах, які можна адаптувати до вітчизняного механізму ДРРСС, враховуючи особливості відновлення нашої державності.

Вивчення історичних особливостей розвитку СС дало змогу виділити окремі етапи її еволюції: перший (найдавніші часи – кін. XVI ст.), коли зародилися товариства взаємного страхування; другий (XVII ст. – поч. XX ст.) – створення та активне функціонування страхових компаній; третій (сер. XIV ст.

– поч. XX ст.) – сформовано перші перестрахові компанії; четвертий (сер. XIX ст. – поч. XXI ст.) – період створення страхових та перестрахових пулів; п’ятий (кін. XIX ст. – поч. XXI ст.) – створення філій страховиків-нерезидентів.

У роботі наголошено, що розроблення критеріїв оцінювання ДРРСС здійснено відповідно до алгоритму, який спершу визначає рівні оцінювання; встановлює групи критеріїв; опрацьовує сукупність показників; оцінює показники та фактори їхньої вагомості; практично застосовує показники. Все це реалізовано у розрізі методики оцінювання ДРРСС, яка складається з п’яти етапів побудови інтегральної оцінки ефективності розвитку СС: формування множини індикаторів, визначення значень індикаторів, нормалізація індикаторів, визначення вагових коефіцієнтів та розрахунок інтегрального індексу розвитку СС.

У третьому розділі **“Розвиток страхової системи в Україні: особливості та інструментарій оцінювання”** виокремлено та обґрунтовано періодизацію розвитку СС в Україні, проаналізовано вплив екзогенних чинників на розвиток вітчизняної СС і на основі проведеного дослідження здійснено PESTL-аналіз, встановлено рівень ефективності ДРРСС та розраховано інтегральний індекс розвитку СС в Україні.

У процесі дослідження автором встановлено, що у розвитку вітчизняної СС наявні п’ять основних стадій: зародження (формується елементи у відносно старій чи абсолютно новій системі), зростання (активно нарощуються показники діяльності суб’єктів, зростає їхня кількість, формується довіра), зрілості (наявність конкурентоспроможних елементів із розширеним асортиментним рядом, зайняття нових ніш на ринку), занепаду (погіршення показників розвитку, виснаження СС) та відродження (нові підходи у функціонуванні, регулюванні, нарощуванні показників функціонування із використанням інновацій) із відповідною для кожної поведінкою – експлерентною, патієнтною, віолентною, комутантною та деструктивною. Це дало підстави виокремити дві еволюційні області розвитку СС (стійкості та кризи) та проходження двох життєвих циклів за період відновлення незалежності України (рис. 4). Виокремлені характерні ознаки СС на кожній стадії, які характеризують її сильні сторони і слабину, дозволять органам державної влади застосовувати вчасні заходи до ДРРСС та видозмінювати механізм ДРРСС залежно від етапу її функціонування.

Проаналізувавши стадії розвитку СС, зроблено висновок, що сучасний її стан показує результати роботи державного регулятора щодо очищення СС від неплатоспроможних суб’єктів, удосконалення страхового законодавства, застосування ризик-орієнтованого підходу до ДРРСС. У роботі визначено основні проблеми, які гальмують подальший розвиток СС: тінізація СС у розрізі діяльності її суб’єктів, неналежний контроль регулятора за функціонуванням СС, низький рівень довіри до суб’єктів та СС загалом, недостатня капіталізація, заполітизованість, лобіювання інтересів власників суб’єктів СС та ін.

Для проведення PESTL-аналізу авторкою обґрунтовано п’ять груп чинників впливу на розвиток СС: політичні (політична ситуація, домінування

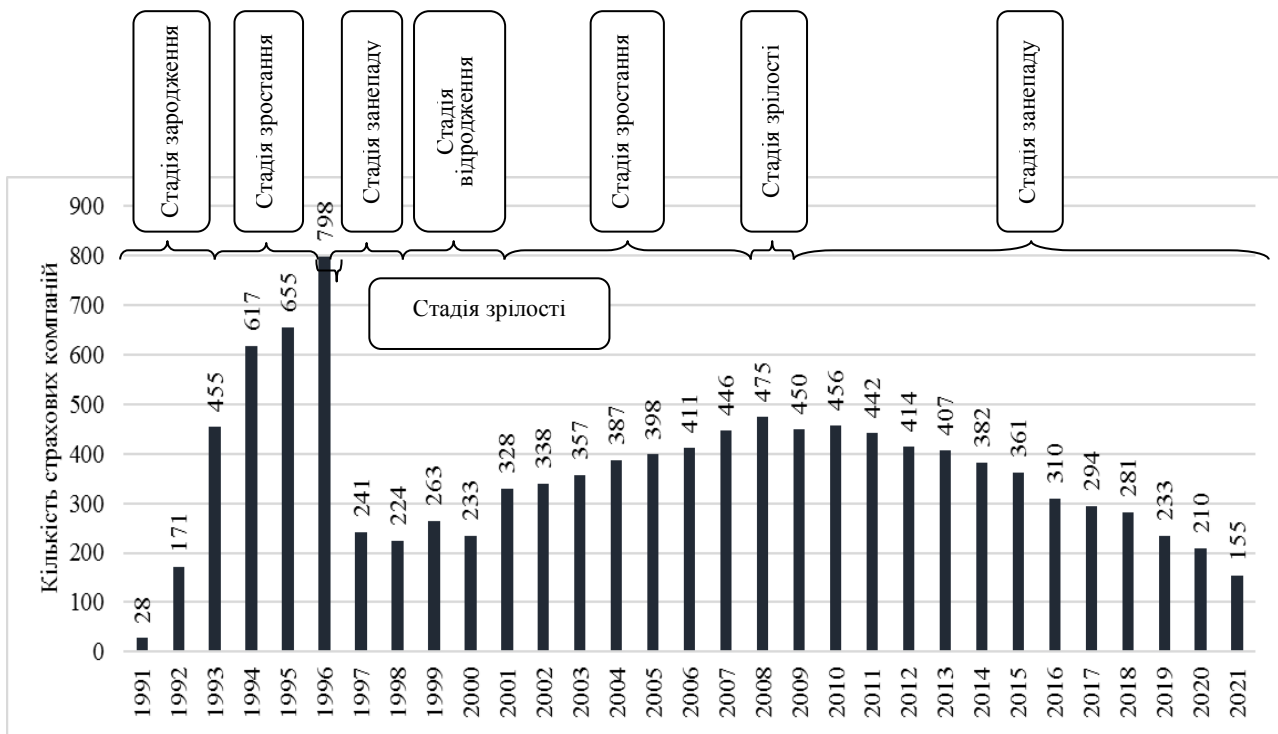

Рис. 4. Розвиток страхової системи України у розрізі кількості страхових компаній, 1991-2021 рр.

Джерело: складено авторкою

політичних інтересів над правовими у питаннях розвитку вітчизняного законодавства, рівень корупції, слабка взаємодія гілок державної влади, лобізм бізнес-інтересів, механізм взаємодії політичних сил, військові конфлікти на території країни); економічні (рівень ВВП, рівень інфляції, курси іноземних валют, кількість працездатного та безробітного населення); соціальні (довіра до СК, якість страхових послуг, спосіб життя і звичаї, рівень міграції, статеві-вікова структура населення, пандемія); технологічні (рівень розвитку інновацій та технологій, рівень проникнення Інтернету у СС, ступінь глобалізації та відкритості); правові (нормативна база, європейська правова база, правопорушення, страхове шахрайство, захист прав споживачів страхових послуг).

У дисертації для проведення аналізу екзогенних чинників впливу на розвиток вітчизняної СС застосовано модифікацію PEST-аналізу, яка включає в себе, окрім класичних показників, ще й ідентифікацію правових чинників – PESTL, оскільки СС зароджувалася у досить складному правовому полі, яке залишається недосконалим і до сьогодні. PESTL-аналіз проведено на основі аналізу п'яти груп чинників впливу на розвиток СС з метою оцінювання сили впливу екзогенних чинників на розвиток вітчизняної СС (табл. 1).

Цей метод базувався на експертних оцінках фахівців у сфері страхування та власному сценарії розвитку СС. На основі проведеного ранжування виявлено, що вагомий вплив на розвиток СС мають економічні та менш вагомий – соціальні чинники. Авторка доходить висновку, що у сучасних умовах політичної та економічної невизначеності основний дестабілізуючий вплив на розвиток СС справляють рівень корупції та інфляції, низький рівень

Показники PESTL-аналізу розвитку СС України

Політичні чинники (Political)	Оцінка	Ваговий коефіцієнт	Зважена оцінка
Політична ситуація в країні	3	0,15	0,45
Рівень корупції	5	0,20	1,00
Домінування політичних інтересів над правовими у питаннях розвитку вітчизняного законодавства	3	0,15	0,45
Слабка взаємодія гілок державної влади	2	0,15	0,30
Лобізм бізнес-інтересів	3	0,15	0,45
Механізм взаємодії політичних сил, які популяризують різні політичні ідеології	3	0,10	0,30
Війна на території країни	3	0,10	0,30
Сума	22	1,00	3,25
Середня оцінка впливу політичних чинників			3,14
Сила впливу політичних чинників			3,25
Економічні чинники (Economic)	Оцінка	Ваговий коефіцієнт	Зважена оцінка
Рівень ВВП	3	0,20	0,60
Рівень інфляції	5	0,25	1,25
Курси валюти	4	0,25	1,00
Кількість працездатного населення	4	0,15	0,60
Кількість безробітного населення	3	0,15	0,45
Сума	19	1,00	3,90
Середня оцінка впливу економічних чинників			3,80
Сила впливу економічних чинників			3,90
Соціальні чинники (Social)	Оцінка	Ваговий коефіцієнт	Зважена оцінка
Довіра до страховиків	4	0,15	0,60
Якість страхових послуг	5	0,20	1,00
Спосіб життя і звичаї	3	0,10	0,30
Рівень міграції	2	0,20	0,40
Статеві-вікова структура населення	2	0,15	0,30
Пандемія	3	0,20	0,60
Сума	19	1,00	3,20
Середня оцінка впливу соціальних чинників			3,17
Сила впливу соціальних чинників			3,20
Технологічні чинники (Technological)	Оцінка	Ваговий коефіцієнт	Зважена оцінка
Рівень розвитку інновацій та технологій у страхуванні	4	0,20	0,80
Законодавче врегулювання питань щодо технологічного забезпечення СС	3	0,25	0,75
Рівень проникнення мережі Інтернет і мобільних гаджетів у СС	4	0,25	1,00
Ступінь глобалізації та відкритості СС	4	0,20	0,80
Рівень користування, введення і передачі технологічних процесів	2	0,10	0,20
Сума	17	1,00	3,55
Середня оцінка впливу технологічних чинників			3,40
Сила впливу технологічних чинників			3,55
Правові чинники (Legal)	Оцінка	Ваговий коефіцієнт	Зважена оцінка
Нормативна база регулювання СС	4	0,15	0,60
Європейська правова база	3	0,20	0,60
Правопорушення у СС	4	0,15	0,60
Захист прав споживачів страхових послуг	5	0,20	1,00
Страхові шахрайство	3	0,30	0,90
Сума	19	1,00	3,70
Середня оцінка впливу правових чинників			3,80
Сила впливу правових чинників			3,70

Джерело: розраховано авторкою за результатами анкетування експертів у сфері страхування

захисту споживачів страхових послуг, політична ситуація та війна в Україні.

Значний вплив економічних чинників та невагомий вплив соціальних чинників зумовили проведення порівняльного аналізу показників розвитку й функціонування СС. Дослідження проведено за наступними етапами: вибір показників, визначення взаємозв'язків між обраними показниками, аналіз чинників, що впливають найбільше на змінну величину, проведення багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу з метою вивчення сили впливу економічних та соціальних чинників, визначення впливу макроекономічних показників на розвиток СС в Україні, побудова інтегрального індексу розвитку СС, здійснення прогнозу розвитку вітчизняної СС, оцінювання отриманих результатів дослідження, що дозволило виокремити сильні та слабкі сторони розвитку СС.

З метою дослідження процесів і чинників, які впливають на розвиток СС та її ефективного державного регулювання застосовано методологічні напрацювання щодо побудови трендових моделей для прогнозування основних процесів розвитку СС в Україні. Отримані результати дослідження слугуватимуть орієнтиром для мегарегулятора та інших органів влади щодо застосування потрібних заходів впливу на суб'єктів СС.

З представленої масиви статистичних даних для подальших досліджень нами запропоновано сукупність соціально-економічних чинників впливу на розвиток СС в Україні, розраховані дані яких представлено за період 1994-2021 рр.: X_1 – обсяги ВВП на одну особу; X_2 – середньорічний дохід на одну особу; X_3 – рівень інфляції; X_4 – рівень безробіття; Y_1 - обсяги страхових премій на одну особу.

Для визначення впливу соціально-економічних чинників на розвиток СС побудовано лінії трендів за допомогою сучасних програмно-технічних засобів (пакет STATA 7, Microsoft Excel). Серед різних типів апроксимуючої залежності рекомендовано використовувати лінійні, логарифмічні, поліноміальні 2-го, 3-го й 4-го ступеня та степеневі залежності для розрахунку прогнозних значень вибраних величин. Вибір апроксимуючої залежності для трендових моделей було здійснено з урахуванням величини коефіцієнта детермінації (R^2), значення якого було в межах 0,7 – 1,0.

Економіко-математичні моделі містять значну кількість як прямих, так і опосередкованого впливу чинників на розвиток СС України. Обрано чинники, які найбільш суттєво впливають на її розвиток. Побудована багатофакторна регресійна модель свідчить, що зв'язок між чинниками існує і достатньо стійкий. Коефіцієнт множинної детермінації показує на скільки результуючий показник залежить від факторних ознак.

Комплекс моделей, що описують тренди впливу соціально-економічних чинників на розвиток СС та їхні прогнозні значення, представлено в табл. 2.

У найближчій перспективі за розрахунком прогнозних значень показники характеризуються зростаючою тенденцією, Це свідчить про потребу у підтримуючому державному регулюванні й впровадженні заходів, які направлені на підвищення його ефективності в Україні.

Моделі, що описують тренди впливу соціально-економічних чинників на розвиток СС (прогнозні значення)

Чинники впливу	Моделі	Коефіцієнт детермінації	Прогнозні значення, роки				
			2022	2023	2024	2025	2026
Обсяги ВВП на одну особу, грн	$X_1=0,7518x^4-6023,7099x^3+18098022,7x^2-24166659681,6845x+12101363359009,4$	$R^2 = 0,9934$	150407,479	175947,205	205187,908	238499,994	276271,947
Середньорічний дохід на одну особу, грн	$X_2= 8,1571x^3-48955,4211x^2+97937018,6939x-65309139015,2634$	$R^2 = 0,9915$	95938,225	108270,793	121703,383	136284,937	152064,400
Рівень інфляції, %	$X_3=0,6548x^2-2633,1334x+2647395,527$	$R^2 = 0,6793$	166,212	181,574	198,245	216,225	235,515
Рівень безробіття, %	$X_4=0,0000x^5-0,2499x^4+1005,4729x^3-2022491,3542x^2+2034090515,1302x-818297411997,4290$	$R^2 = 0,90$	9,148	9,344	9,899	10,992	12,836
Обсяги страхових премій на одну особу, грн.	$Y_1=0,0036x^4-28,6900x^3+86344,1655x^2-115493457,9311x+57931746981,4438$	$R^2 = 0,9582$	1410,228	1539,005	1681,227	1838,367	2011,979

Джерело: розраховано авторкою

Відповідно до методики проведення кореляційно–регресійного аналізу здійснено перевірку одержаної моделі на явище мультиколінеарності. Для цього використано кореляційну матрицю, яка вказує на силу взаємозв'язку між обраними чинниками та результуючим показником, їх величинами (табл. 3).

Таблиця 3

Кореляційна матриця для соціально-економічних чинників

	Y	X ₁	X ₂	X ₃	X ₄
Y	1	0,944356479	0,951291054	-0,313648526	0,133079904
X ₁	0,944356479	1	0,996819974	-0,241901649	0,175860493
X ₂	0,951291054	0,996819974	1	-0,253643477	0,170419321
X ₃	-0,313648526	-0,241901649	-0,253643477	1	-0,777337686
X ₄	0,133079904	0,175860493	0,170419321	-0,777337686	1

Джерело: розраховано авторкою

Отримана кореляційна матриця дає змогу зробити висновок про значну залежність між результативним показником (Y) та факторними величинами, окрім пар (Y та X₁, X₂). Перевірка на наявність явища мультиколінеарності

обумовила необхідність виключення одного з цих чинників з економіко-математичної моделі.

Вважаємо за доцільне виключити із двох показників із значною залежністю саме показник X_1 – обсяг ВВП на одну особу, який характеризує економічну силу держави, є макроекономічним показником, що вагомо впливає на господарську діяльність в цілому, але не безпосередньо на ступінь розвитку СС. Тому виключення застосовано до цього фактора, оскільки величина абсолютного значення коефіцієнта кореляції $\epsilon > 0,7$, що відповідно до шкали Чеддока показує сильний та, відповідно, дуже сильний зв'язки між такими факторними величинами. Високі значення коефіцієнта детермінації R^2 свідчать про значну тісноту зв'язку між залежною змінною Y та незалежними змінними $X_2 \dots X_4$.

Побудувавши багатофакторну кореляційно-регресійну модель, нами обґрунтовано залежність показників розвитку СС від соціально-економічних чинників та визначено, які з них стимулюватимуть, а які стримуватимуть розвиток СС.

У результаті розв'язання поставленого завдання багатофакторного кореляційно-регресійного аналізу було побудовано економіко-математичну модель. Статистична значущість рівняння перевірена за допомогою коефіцієнта детермінації і критерію Фішера:

$$Y_1 = 629,2145 + 0,01535X_2 - 1,2651X_3 - 38,4107X_4$$

Отримане рівняння свідчить про те, що стимулюючим чинником розвитку СС є середньорічний дохід на одну особу – при збільшенні чинника на 1 грн, обсяги страхових премій на одну особу зростуть на 0,01535 грн. До чинників–дестимуляторів розвитку СС належать: рівень інфляції – при збільшенні чинника на 1 % обсяги страхових премій на одну особу знизяться на 1,2651 грн; рівень безробіття – при збільшенні чинника на 1 %, обсяги страхових премій на одну особу зменшаться на 38,4107 грн.

Запропонований нами методологічний підхід дав змогу розрахувати та побудувати інтегральний індекс розвитку СС України (рис. 5).

Рис. 5. Інтегральний індекс розвитку СС України

Джерело: розраховано авторкою

Оцінювання розвитку СС здійснено у розрізі аспектів функціонування її суб'єктів: відкритість, інформативність та прозорість (показники – рівень страхових виплат, обсяги страхових премій на одну СК, обсяги сплачених статутних капіталів на одну СК, обсяги страхового відшкодування на одну особу); фінансову стійкість, конкурентоспроможність та платоспроможність (показники – частка отриманих страхових премій від перестраховування у валових страхових преміях, частка страхових премій у ВВП, частка активів СК у ВВП країни).

Інтегральне оцінювання, на основі виділених чинників-стимуляторів та дестимуляторів, вказало на приналежність СС України до середнього рівня розвитку, що повинно стимулювати органи державної влади до вжиття ефективних методів ДРРСС, які б сприяли її розвитку та функціонуванню.

З нашого підходу, для підвищення ефективності функціонування та розвитку СС, особливо, при посиленні процесів глобалізації уряд повинен вжити певні заходи, а саме: удосконалити законодавчу базу в аспекті розвитку СС як основи розбудови держави; налагодити взаємні відносини СС з державою; використовувати новітні методи регулювання СС; посилити контроль та нагляд за суб'єктами СС з метою попередження їх неплатоспроможності; підвищити рівень інституційно-економічного середовища розвитку СС; створити умови для формування інноваційно-інвестиційного розвитку СС; розробити ефективні заходи щодо протидії злочинності у СС; вдосконалити інформаційний простір щодо сфери страхування; сприяти інтеграції вітчизняної СС у світову.

У четвертому розділі **“Інституційний аналіз державного регулювання розвитку страхової системи в Україні”** проаналізовано роль державних інституцій у регулюванні розвитку СС, визначено дієвість методів ДРРСС та сформовано модель ризик-орієнтованого підходу до ДРРСС в Україні.

У процесі інституційного аналізу ДРРСС авторка пропонує визначати інститут як сукупність певних принципів, законів, правил, звичаїв та норм поведінки, а під інституцією запропоновано розуміти державні регулятивні органи, політичні партії та ін. Наголошено, що у регулюванні СС має бути активною діяльність інституту держави, який забезпечує подальший її розвиток. Окрім інституту держави, потрібно враховувати вплив на функціонування та розвиток СС формальних (національні органи ДРРСС, законодавчі та нормотворчі органи, органи відповідної компетенції) та неформальних (страхову культуру, норми поведінки суб'єктів СС, рівень корупції, лобіювання бізнес-інтересів, релігійні погляди, звичаї та традиції) інститутів. Вважаємо, що розвиток СС лежить у площині двох регуляторно-наглядних систем, які безпосередньо залучені до її регулювання через сукупність інституцій, звичаїв, норм та правил: міжнародної (наднаціональної), яка здійснює вплив на СС на глобальному рівні й національної (внутрішньодержавної), яка впливає на СС на локальному рівні в межах окремої держави. Ці дві системи взаємопов'язані і частково взаємозалежні між собою. Проте наднаціональні органи не створюють значного впливу на вітчизняну СС. Вони проявляються лише у частині надання рекомендацій,

консультацій чи порад щодо контрольних та наглядових функцій. Рівень їх впливу на державне регулювання залежить від розвитку та економічної потужності країни, національного законодавства, рівня конкуренції та ін.

Авторка доходить висновку, що у світі актуальними є три моделі ДРРСС: мегарегулятора (інтегрований нагляд за фінансовою системою одним органом), секторальна (регулювання та нагляд фінансового, банківського та страхового секторів), інтегрована (регулювання і нагляд здійснюється за допомогою розподілу обов'язків між державними органами). Відомо, що в Україні регулювання СС здійснюється через модель мегарегулятора в особі НБУ. На етапі своєї трансформації, відповідно до нових обов'язків, НБУ запроваджує інституційні зміни у своїй діяльності: підвищено вимоги до ліцензування нових суб'єктів СС задля розкриття СК структури власності; посилено вимоги до внутрішнього контролю та системи управління ризиками задля стабільного розвитку СС; оновлено процес оцінювання фінансово-економічних показників діяльності, запроваджено ризик-орієнтований нагляд, в основу реалізації якого закладено наступні принципи: пропорційності, значущості, перспективності, раннього виявлення та своєчасного реагування, професійності, правової визначеності.

Нами конкретизовано основних національних суб'єктів ДРРСС: ВРУ, Президента України, КМУ, відповідні міністерства, певні центральні органи виконавчої влади та органи відповідної компетенції.

Встановлено, що ДРРСС здійснюється за допомогою національних і наднаціональних органів регулювання. Національний рівень ДРРСС представлений системою органів регулювання, основною функцією яких є стимулювання ефективного розвитку вітчизняної СС. Наднаціональні органи регулювання СС проявляють свою роль через вимоги до ефективного державного регулювання та нагляду за розвитком СС, застосовуючи міжнародні норми, рекомендації, консультації та світову практику. За умови інтеграції СС у міжнародний страховий простір повинна враховуватись специфіка конкретної країни, її традиції та законодавство, міждержавні норми та рекомендації щодо особливостей державного регулювання страхової системи.

Запропоновано поділяти методи ДРРСС на методи прямого та непрямого впливу. Методи прямого впливу держави позначаються на функціонуванні СС через вплив на діяльність суб'єктів СС. Методи непрямого впливу опосередковано регламентують поведінку суб'єктів СС, створюючи певні умови для їхньої діяльності. Ефективним, на думку авторки, є механізм регулювання на основні поєднання методів прямого та непрямого впливу залежно від розвитку СС та стадії, на якій вона перебуває у життєвому циклі.

У сформованому механізмі ДРРСС авторка пропонує виокремити інституційні, адміністративні, економічні та превентивні (діагностичні) методи (рис. 6).

Сучасна модель ДРРСС повинна базуватися на ризик-орієнтованому підході, який допомагає гарантувати перевірку ризиків на відповідність

нормативно-правовій базі, їх належним чином оцінювати та вчасно на них реагувати.

Рис. 6. Систематизація методів та інструментів ДРРСС

Джерело: розроблено авторкою

Акцентовано, що державне регулювання та нагляд передбачає врахування ризиків у платоспроможності та на основі якісних та кількісних чинників встановлює мінімальні вимоги до капіталу суб'єктів СС.

Підхід до державного регулювання, яке ґрунтується на ризику, оцінює ймовірність і серйозність суттєвих ризиків, яким піддаються страховики; визначає ефективність засобів контролю щодо зменшення ймовірності настання ризикових подій або серйозності їхнього впливу, якщо вони все-таки відбуваються. Крім того, цей підхід розглядає наявні у страховика ресурси для боротьби з подією, що сталася, навіть якщо засоби контролю діють і функціонують належним чином.

Ризик-орієнтований підхід робить державне регулювання динамічним процесом, у якому більше уваги приділяється розумінню та передбаченню можливих ризиків, з якими страховик зустрінеться під час виконання свого бізнес-плану. Увага більше зосереджується на тому, чи має страховик потрібний капітал і дотримується правил, які є достатніми для забезпечення досягнення регулятивних цілей.

Модель ризик-орієнтованого підходу до ДРРСС доцільно будувати на основі міжнародних та національних стандартів щодо оцінювання ризиків суб'єктів СС. Застосування ризик-орієнтованого підходу є явищем новим для регулятора та ще не випробуваним на практиці. Тому наше сприйняття процесу

застосування ризик-орієнтованого підходу до ДРРСС в Україні полягає у його циклічності здійснення та за наявності наступних етапів (рис. 7).

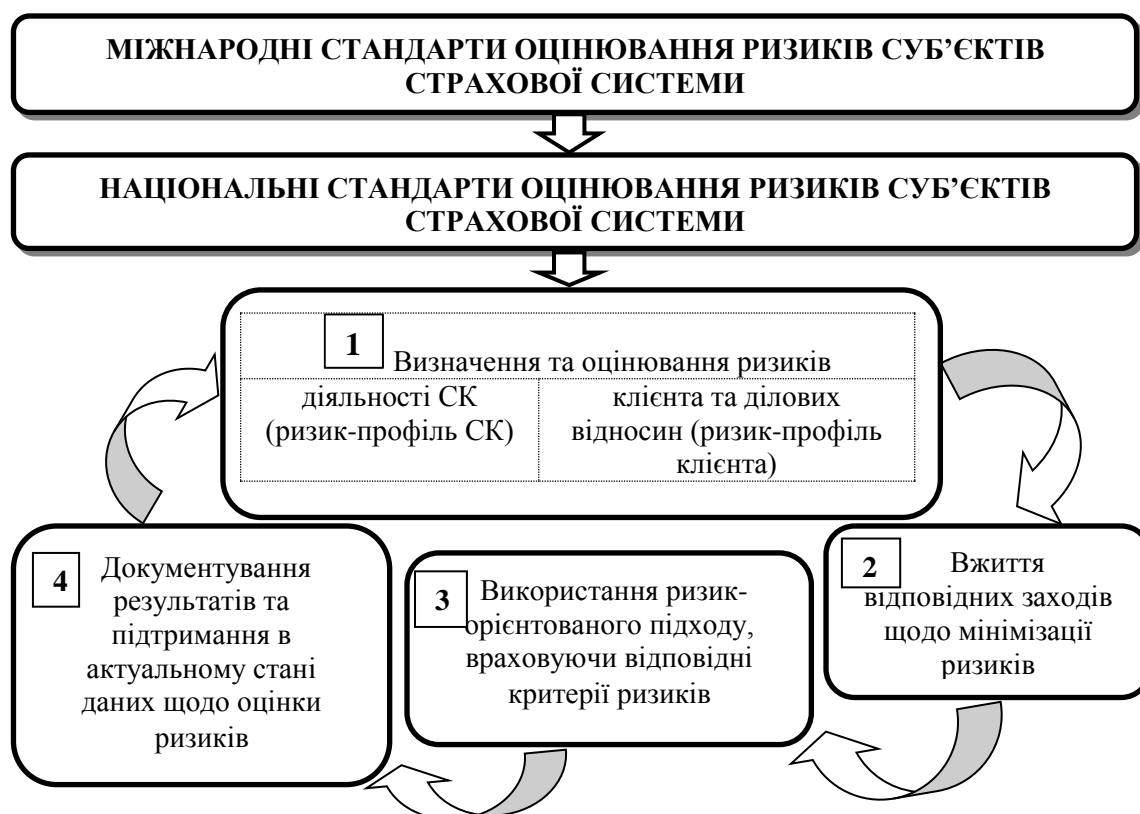

Рис. 7. Алгоритм застосування ризик-орієнтованого підходу до ДРРСС
Джерело: розроблено авторкою

До органів державної влади, які формуватимуть національні стандарти, необхідно зачислити КМУ, МФУ, НБУ, ДСФМУ. Нормативні документи, які ґрунтуватимуться на національних стандартах до оцінювання ризиків суб'єктів СС слугуватимуть базою до прийняття нормативних документів, на основі яких формуватиметься ризик-профіль СК, та внутрішніх документів щодо визначення ризик-профілю клієнта. Впровадження ризик-орієнтованого підходу до ДРРСС доцільно проводити у науково-обґрунтованій послідовності, сформованій у авторській моделі для використання органами державної влади.

У п'ятому розділі **“Перспективні напрями державного регулювання розвитку страхової системи в Україні”** охарактеризовано інвестиційні можливості формування інноваційного середовища розвитку СС, розкрито напрями вдосконалення ДРРСС на основі використання досвіду європейських країн, розроблено концептуальні підходи до ДРРСС в Україні.

При дослідженні інноваційно-інвестиційного середовища розвитку СС авторкою акцентовано на запровадженні та використанні інноваційних технологій як основного рушія її розвитку, що сприятиме фундаментальним змінам та вдосконаленню функціонування. Цифрові платформи, блокчейн-технології, штучний інтелект та інші інноваційні рішення у страховій системі слугують вдосконаленню функціонування її суб'єктів та пріоритетом розвитку СС в цілому. Наголошено на актуальності технологій, які використовують

інновації у СС: платформи із укладання страхування життя без медичного огляду, страхування власників житла на основі штучного інтелекту, сенсорні технології покриття від повеней та ін. Нові технології слугують каталізатором розвитку сучасної СС та підвищують її конкурентоспроможність, соціальну значущість.

Рекомендовано до основних пріоритетних напрямів розвитку інноваційних технологій у вітчизняній СС зачислити: використання інноваційних каналів збуту страхових продуктів, які побудовані на телематиці та штучному інтелекті; застосування блокчейн-технології як каталізатора розвитку СС; мікрострахування як один із напрямів управління потребами клієнтів, яке є провідною галуззю інновацій у сфері страхових технологій, що заснована на підвищенні доступу до даних та аналітичних інструментів. До основних можливостей розвитку вітчизняної СС віднесено: середовище віддаленого доступу, безконтактні платежі, цифрову трансформацію, роботизовану автоматизацію процесів, сервісні або хмарні бізнес-моделі.

У сучасних умовах суб'єкти СС впроваджують чималу кількість інноваційних продуктів. Актуальними страховими продуктами є асистанс-програми, сервіс “Доктор онлайн”, електронний поліс, діджитал-технологія, КАСКО Smart, додатки “Мобільна безпека”, “Домашня безпека” та “Екстрім безпека”, проєкт “Одним пальцем”, TAS-ботік. Усі вони здійснюють захист від ризиків та спрощують доступ клієнтів до страхових послуг суб'єктів СС. Авторкою запропоновано пріоритетними напрямками формування страхового інноваційно-інвестиційного середовища вважати використання побудованих на телематичній основі та штучному інтелекті інноваційних каналів збуту страхових продуктів, створення цифрового реєстру транзакцій із застосуванням блокчейн-технології, управління потребами клієнтів із використанням мікрострахування.

Проведений у дисертації аналіз світового досвіду дозволив авторці виокремити три підходи до організації ДРРСС: традиційне регулювання, при якому обов'язковим є дотримання правил, вимог та норм законодавства; регулювання, за якого встановлюються регуляторами відповідні принципи; регулювання, побудоване за ризик-орієнтованим підходом із обов'язковим оцінюванням, управлінням та контролем ризику.

З 2020 р. Україна є користувачем моделі мегарегулятора в особі НБУ. До основних причин запровадження наглядку на основі моделі мегарегулятора зачислимо: підвищення ролі небанківських фінансових установ, їхню взаємодію з банками та зростання їхньої ролі в економіці; домінування пакетних фінансових послуг; появу фінансових конгломератів; інтеграцію міжнародних та європейських фінансових ринків. В останні роки СС зазнала значних змін у всьому світі під впливом глобалізації, дерегуляції та технологічного і науково-технічного прогресу. Робимо висновок, що НБУ закладає законодавчі підвалини формування платоспроможної, конкурентоспроможної СС в Україні.

Модель мегарегулятора позитивно зарекомендувала себе у державному регулюванні СС європейських країн і тому для України дисертанткою сформовано рекомендації щодо посилення та вдосконалення регуляторної

політики, покращення ліцензійних умов для суб'єктів СС, активне використання регулятором стрес-тестування, встановлення вимог щодо прозорості власності суб'єктів СС, формування системи управління ризиками, внутрішнього контролю та корпоративного управління, встановлення спеціальних правил ведення страхового бізнесу, створення єдиної бази страховиків. Особливістю державного регулювання СС у країнах ЄС є його поділ на два рівні, де на першому здійснюється державне регулювання СС з використанням своїх механізмів на національних ринках. На другому рівні використовуються єдині правила регулювання та розвитку СС, характерні для ЄС. Основними нормативно-правовими документами, що формують страхове законодавство ЄС, є його Директиви. Визначено, що європейський досвід може бути імплементований у практиці регулювання СС в Україні.

Авторка дійшла висновку, що стратегію мегарегулятора в Україні побудовано на трьох підвалинах, які сприятимуть розвитку СС: розвиток економіки за допомогою розвитку СС; цифровізація економіки за допомогою підвищення рівня фінансової грамотності, інноваційного рівня СС; вдосконалення НБУ, що сприятиме його цифровій трансформації і дозволить вирішити такі наявні проблеми розвитку СС, як низька платоспроможність суб'єктів СС, відсутність стратегій у діяльності СК, непрозорість діяльності суб'єктів, низька довіра до СС та неналежний захист прав споживачів страхових послуг.

Виокремлені тенденції розвитку СС зумовлені проблемами, які потребують роз'яснення та застосування ефективних заходів для їхнього вирішення. До проблем, які гальмують розвиток СС, зачислено: слабку законодавчу та нормативно-правову базу, оскільки вони містять багато суперечностей і не пояснюють засад здійснення ДРРСС в Україні, а носять, здебільшого, загальний характер; фінансову нестабільність та відсутність довіри до СС, на що, головно впливають політичні та економічні чинники, кризові явища в економіці; низький рівень застосування інноваційних технологій у СС через брак коштів, інноваційну необізнаність, небажання задовольняти широке коло корпоративних інтересів, нездатність впроваджувати інноваційні страхові послуги СК, некваліфікованість кадрового потенціалу суб'єктів СС; відсутність державних механізмів захисту прав споживачів страхових послуг за умови невиконання своїх зобов'язань суб'єктами СС; активні воєнні дії на території України, починаючи від повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 р.

Відсутність конкретних напрямів розвитку СС та недосконалість механізму державного регулювання негативно позначається на її функціонуванні. З огляду на це розроблено Концепцію ДРРСС (рис. 8), у якій визначено авторські підходи до державного регулювання. Ефективне їх впровадження та виконання дозволить сформувати відповідальність органів державної влади у здійсненні їх обов'язків щодо державного регулювання СС та сприятиме її розвитку.

КОНЦЕПЦІЯ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ СТРАХОВОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

ЧИННИКИ РОЗВИТКУ СС: політичні (політична ситуація, рівень корупції, лобізм бізнес-інтересів, слабка взаємодія гілок державної влади, воєнні дії); економічні (рівень ВВП, рівень інфляції, курси іноземних валют, кількість працездатного та безробітного населення); соціальні (довіра до СК, якість страхових послуг, спосіб життя і звичаї, рівень міграції, пандемія); технологічні (рівень розвитку інновацій, проникнення Інтернету, ступінь глобалізації та відкритості); правові (вітчизняна нормативна база, європейська правова база, страхове шахрайство, захист прав споживачів страхових послуг)

СТАДІЇ РОЗВИТКУ СТРАХОВОЇ СИСТЕМИ ТА МЕХАНІЗМ ЇЇ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ

СТАДІЯ ЗАРОДЖЕННЯ. *Мета ДРРСС* – створення відповідних умов функціонування елементів СС. *Основні завдання:* формування первинної структури СС; вдосконаленні вимог до порядку створення та діяльності елементів СС; прийняття відповідних законодавчих актів. *Методи та інструменти ДРРСС* – адміністративні та інституційні (ліцензії, правила, частково санкції, зауваження та застереження)

СТАДІЯ ЗРОСТАННЯ. *Мета ДРРСС* – стимулювання діяльності елементів СС з подальшим її розвитком. *Основні завдання:* формування нормативно-правового поля; вдосконаленні діяльності елементів СС; врегулювання механізмів здійснення страхової та перестрахової діяльності; стимулювання розвитку СС; удосконалення порядку здійснення оподаткування елементів СС. *Методи та інструменти ДРРСС* – адміністративні, інституційні та економічні (ліцензії, правила, частково санкції, зауваження, застереження, податкові ставки, облікова ставка)

СТАДІЯ ЗРІЛОСТІ. *Мета ДРРСС* – епізодичне втручання у розвиток і функціонування СС із подальшим її зростанням. *Основні завдання:* встановлення основних законодавчих вимог щодо ефективного розвитку СС; підтримка державою розвитку та адаптації СС у напрямі міжнародних стандартів; вступ елементів СС до міжнародних організацій, діяльність яких пов'язана із страхуванням; інтеграція вітчизняної СС у міжнародну. *Методи та інструменти ДРРСС* – економічні та превентивні методи (облікова ставка, податки, норма обов'язкового резервування, валютні інтервенції, операції репо, кредити овернайт, купівля іноземної валюти)

СТАДІЯ ЗАНЕПАДУ. *Мета ДРРСС* – збереження отриманих на попередніх етапах розвитку СС результатів. *Основні завдання:* впровадження ліберальної системи оподаткування; зменшення корупційної складової СС; забезпечення правової основи для введення постійного контролю за діяльністю елементів СС; зобов'язання СК поступового впровадження системи управління ризиками, пруденційного нагляду. *Методи та інструменти ДРРСС* – інституційні, адміністративні, економічні та превентивні (зниження облікової та податкової ставок, посилення нагляду)

СТАДІЯ ВІПРОДЖЕННЯ. *Мета ДРРСС* – підтримувальні дії держави СС із виведенням її з кризового стану. *Основні завдання:* пошук інноваційних методів у державному регулюванні СС; посилення заходів щодо зміцнення безпеки елементів СС; ліберальне страхове законодавство та внесення коректив у спеціалізовані законодавчі та нормативні акти; перехід на окремих ділянках СС від жорсткого державного регулювання до ліберального з метою розширення повноважень та кращого функціонування елементів СС. *Методи та інструменти ДРРСС* – переважають непрямі методи із застосуванням інноваційно-інвестиційного середовища для розвитку та трансформації СС

НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ КОНЦЕПЦІЇ: удосконалення системи ліцензування та організації суб'єктів СС; прийняття та вдосконалення існуючих законодавчих та нормативних документів, які б регламентували діяльність елементів СС; вдосконалення процесу застосування ризик-орієнтованого підходу до державного регулювання; формування інформаційної прозорості суб'єктів СС

ОЧІКУВАНІ РЕЗУЛЬТАТИ: створення сприятливого економічного середовища для розвитку СС; систематизація страхового законодавства; зменшення кількості суб'єктів СС та посилення вимог до їхньої інформаційної відкритості; інтеграція СС у світовий страховий простір

Рис. 8. Концепція ДРРСС в Україні

Джерело: розроблено авторкою

ВИСНОВКИ

У дисертації зроблено теоретичне узагальнення і запропоновано нове вирішення науково-прикладної проблеми, пов'язаної з поглибленням теоретико-методологічних і науково-методичних засад ДРРСС в Україні, функціонування і розвитку СС, використання ефективного механізму ДРРСС, розроблення Концепції ДРРСС. Проведене дослідження, відповідно до поставленої мети і розв'язання основних завдань дисертації, дало змогу зробити такі висновки та обґрунтувати наступні пропозиції.

1. Визначено важливе значення СС у соціально-економічному розвитку держави, забезпеченні добробуту населення та їй притаманні специфічні ознаки, які формують економічний зміст і зумовлюють функціональну роль у ринковій економіці: цілісність, функціональність, синергічність, структурність, ієрархічність, динамічність, упорядкованість, емерджентність, закритість, організованість, адаптивність, гетерогенність, дисипативність. Функціональний аналіз СС дозволив виокремити такі головні функції: захисну, превентивну, стимулювальну та соціальну. СС запропоновано трактувати як сукупність елементів, об'єднаних внутрішніми і зовнішніми зв'язками, які становлять єдине ціле, і в межах визначеного історичного періоду часу перебувають у певних відносинах між собою та із зовнішнім середовищем з метою сприяння страховому захисту, добробуту населення та розвитку економіки.

2. Доведено, що структура СС залежить від кількості її складових елементів. Такими елементами є страхові компанії, перестрахові компанії, страхові та перестрахові пули, ФСН. Виділено основні критерії, за якими зачислено ці елементи до СС: обов'язкове їх функціонування на страховому ринку і купівля ризиків з подальшим страхуванням; усі елементи виробляють власні страхові продукти, функціонують і здійснюють свою діяльність відповідно до законодавчих та нормативно-правових актів. В умовах фінансово-економічної кризи зростає роль перестрахування у СС, яке слугує механізмом захисту страхових компаній від ризиків невиконання зобов'язань перед страхувальниками, їхньої фінансової стійкості, рентабельності та платоспроможності. За відсутності практичного виділення видів СС використано класифікаційні ознаки, виходячи з підходів, які базуються на концепції загальної теорії систем, що дозволило виокремити специфічні класифікаційні ознаки для СС: територія дії, спосіб керування, ступінь зв'язку із зовнішнім середовищем, ступінь еволюції в часі, ступінь СС, ієрархія побудови, життєвий цикл розвитку системи, спосіб організації систем, тип економічних відносин.

3. Констатовано, що сучасна СС розвивається циклічно і тому вимагає розроблення ефективних заходів державного регулювання, формування складного та багатоаспектного механізму нівелювання негативних наслідків циклічних коливань. Державне регулювання варто розглядати в контексті його включення до процесу розвитку. Запропоновано розуміти ДРРСС як застосування державними органами комплексу заходів цілеспрямованого впливу на СС, які забезпечують ефективне її функціонування для досягнення

збалансованого розвитку. Механізм ДРРСС є комплексом заходів держави на різних стадіях життєвого циклу розвитку СС, за допомогою яких здійснюється вплив на СС з метою досягнення стратегічних цілей в умовах глобальної ринкової економіки. Структура механізму має містити: стратегічну мету і завдання, суб'єкти та об'єкти, принципи, функції, чинники, методи та інструменти, які, як і механізм ДРРСС, необхідно видозмінювати залежно від стадії розвитку СС.

4. Методичною базою авторського наукового підходу до дослідження ДРРСС послуговували емпіричні, теоретичні, економетричні (математичні) та прогностичні методи. Сформовано модель дослідження ДРРСС, яка містить сім етапів, починаючи від з'ясування сутності, ознак та функцій СС і завершуючи розробленням Концепції ДРРСС. Запропоновано розвиток СС розуміти як динамічні зміни якісного та кількісного характеру, котрі мають певний вектор напряму і проявляються під впливом внутрішніх чинників у структурі системи та чинників зовнішнього середовища. Розвиток СС України знаходиться у площинах двох еволюційних областей – стійкості (атракторів) та кризи (біфуркацій).

5. Обрано за основу дослідження хронологічний порядок вивчення історичних особливостей розвитку структурних елементів СС, починаючи від найдавніших часів і до сьогодення. Еволюцію СС важко простежити через різні періоди виникнення її суб'єктів. Першими були ТВС у найпростіших формах, які функціонували на засадах взаємодопомоги; згодом почали активно створюватися страхові компанії, які надавали свої послуги поряд з ТВС; у морському та вогневому страхуванні функціонували перестрахові компанії, страхові об'єднання, картелі та концерни, кооперативні страхові організації; наступним етапом було створення страхових та перестрахових пулів (в Україні – ЯСПУ та АСПУ); останніми почали створюватися ФСН, коли в Україні було дозволено їхню діяльність, проте вони не знайшли практичного застосування. Вивчення історичних особливостей розвитку СС дозволило виділити окремі етапи її еволюції.

6. Аналіз наукових підходів до вивчення систем оцінювання, міжнародних та національних методик оцінки якості та ефективності дозволив сформулювати методіку оцінювання ефективності ДРРСС із певним набором показників та критеріїв. Теоретичні засади цієї методіки формувалися на основі з'ясування змісту понять “ефективність”, “результативність”, “критерії ефективності”. Сформована методіка оцінювання дозволить визначати результативність та ефективність дій органів державної влади у напрямі застосування заходів впливу до СС. Виокремлено рівні оцінювання ефективності державного регулювання із застосуванням ієрархічного підходу: національний, регіональний, галузевий та корпоративний.

7. Встановлено, що у своєму розвитку СС проходить життєвий цикл, який характеризується сукупністю стадій (зародження, зростання, зрілості, занепаду, відродження), для кожної з яких характерні певні особливості, цілі, завдання та поведінка: експлерентна, патієнтна, віолентна, комутантна та деструктивна. На основі обраних критеріїв та ознак здійснено ґрунтовний

якісний та кількісний аналіз розвитку СС на кожній із стадій, починаючи з відновлення Україною незалежності у 1991 р. і завершуючи сьогоднішнім. Визначено, що за досліджуваний період СС України пройдено два життєвих цикли розвитку. На сучасному етапі розвитку СС знаходиться на стадії занепаду із наступним переходом у стадію відродження з наявними у ній проблемами недостатньої капіталізації, тінізації функціонування суб'єктів СС, неналежної нормативно-правової регламентації і контролю регулятора за діяльністю суб'єктів СС, практичної відсутності довіри населення до страховиків. Тим самим вітчизняна СС розпочне третій за свою історію розвитку життєвий цикл.

8. Аргументовано, що СС розвивається від впливом ендогенних та екзогенних чинників, які слугують як інгібіторами, так і каталізаторами її розвитку. Оцінювати розвиток СС необхідно через вплив екзогенних чинників: політичних, економічних, соціальних, технологічних та правових чинників. Проведено PESTL-аналіз, під час якого здійснено формалізовану критеріальну оцінку на основі консенсус-прогнозу експертів сфері страхування та власних припущень розвитку СС. Вагомий вплив на розвиток СС здійснюють економічні чинники, а найслабшу силу впливу мають соціальні чинники. У сучасних умовах політичної та економічної невизначеності, основний дестабілізуючий вплив на розвиток СС справляють рівень корупції та інфляції, низький рівень захисту споживачів страхових послуг, політична ситуація та війна на території України.

9. Математично підтверджено проаналізовані результати за допомогою використання багатofакторного кореляційно-регресійного аналізу, який показав, що ефективність розвитку СС залежить від соціально-економічних показників, зокрема, – найбільше від середньорічного доходу на одну особу. За розрахованим інтегральним показником СС України належить до систем зі середнім рівнем розвитку. Це змушує органи державної влади сприяти підвищенню соціально-економічного рівня країни та створити умови для ефективного функціонування суб'єктів СС. Проведений комплексний аналіз допомагає визначити силу чинників впливу на СС та обирати правильний механізм ДРРСС.

10. Доведено, що розвиток СС лежить у площині двох регуляторно-наглядних систем – міжнародній (наднаціональній), яка справляє глобальний вплив на СС, та національній (внутрішньодержавній), яка регулює СС локалізовано. Присутність формальних інститутів у ДРРСС сприяє її ефективному функціонуванню і забезпечує зручні умови розвитку для здійснення діяльності суб'єктами СС. Окрім цього, важливими є неформальні інститути регулювання СС, до яких зачислено страхову культуру, норми поведінки суб'єктів СС, рівень корупції, лобіювання бізнес-інтересів, релігійні погляди, звичаї та традиції. Національними органами, які справляють вагомий вплив на розвиток СС, є: державні органи законодавчої та виконавчої влади, міністерства, інші центральні органи виконавчої влади та органи відповідної компетенції.

11. Встановлено, що механізм ДРРСС містить інституційні, адміністративні, економічні (монетарні та фінансові) і превентивні (діагностичні) методи регулювання, які за допомогою інструментів визначають поведінку суб'єктів СС та умови функціонування СС. Через слабку законодавчу та нормативно-правову базу інституційні методи справляють незначний вплив на розвиток СС. Здебільшого в Україні здійснюється реактивне регулювання, яке не має підґрунтя із необхідних запланованих дій та заходів органами державної влади. Адміністративні методи держава використовує головно для видачі ліцензій, дозволів чи обмежень на здійснення діяльності суб'єктами СС. Економічні методи впливають на розвиток СС через певне політико-правове поле, в якому вони задіяні з метою формування ринкової моделі економіки. В Україні фінансові методи регулювання мають незначний вплив на розвиток СС. Натомість, превентивні методи є пріоритетними методами ДРРСС, оскільки оцінюють ризиковість функціонування СС, її рівень капіталізації та платоспроможності. Правильне застосування методів на відповідній стадії життєвого циклу розвитку СС допоможе державі досягти відповідних результатів.

12. Запропоновано модель ризик-орієнтованого підходу до ДРРСС будувати із врахуванням міжнародних та національних стандартів щодо оцінювання ризиків суб'єктів СС. Основними органами, які братимуть участь у формуванні національних стандартів, визначено: КМУ, МФУ, НБУ, ДСФМУ. Модель регулювання СС, яка запропонована НБУ, передбачає фундаментальні зміни та підходи до процесу регулювання із застосуванням ризик-орієнтованого підходу, що дозволить оцінювати ймовірність та масштаби ризиків суб'єктів СС, методів контролю щодо зниження ймовірностей настання загроз. Вважаємо, що процес застосування ризик-орієнтованого підходу до ДРРСС в Україні повинен здійснюватися циклічно із наступною послідовністю: визначення та оцінювання ризиків на рівні СК та рівні клієнта; вжиття заходів щодо мінімізації ризиків; використання ризик-орієнтованого підходу, враховуючи відповідні критерії ризиків; документування результатів і підтримання в актуальному стані даних щодо оцінки ризиків.

13. Виявлено, що СС щороку нарощує свій інноваційний потенціал, запозичуючи вже ефективно функціонуючі міжнародні та європейські практики, оскільки інноваційні технології у період глобалізації слугують рушієм розвитку у всіх сферах функціонування економіки. У сучасних умовах розвитку пріоритетом СС є цифрові платформи, штучний інтелект (ШІ), інтернет і блокчейн-технології. Основними стартапами, які набули популяризації у світовій СС, є: Insurtech (технології на основі розроблення ІТ-рішень), P2P-страхування (формування фонду із страхових внесків, основну частину яких використовують для перестраховування великих ризиків), IoT (інтернет речей, який представлений мережею розумних пристроїв, підключених до Інтернету), Pay-As-You-Go (страхування на основі використання, який представлений в Україні проектом Youscore з метою визначення СК можливостей співпраці з клієнтами). Основними напрямками розвитку СС України є: середовище віддаленого доступу, безконтактні платежі,

цифрова трансформація, роботизація автоматизаційних процесів, хмарна бізнес-модель.

14. На сьогодні у світовій фінансовій науці сформульовано три підходи до ДРРСС: традиційне регулювання; регулювання, засноване на принципах, встановлених органами виконавчої влади, та регулювання, засноване на ризик-орієнтованому підході. Більшість країн (у тому числі Україна) використовують модель мегарегулятора, згідно з якою регуляторні функції зосереджені в одному державному органі (або центральному банку), що дає змогу застосовувати єдині підходи до регулювання та нагляду, єдину інформаційну базу та співпрацювати з різними відомствами. На основі дослідження досвіду європейських країн, у яких ефективно працює модель єдиного наглядового органу за СС, сформовано рекомендації вітчизняному державному регулятору: посилення правового регулювання; оновлення підходів до ліцензування; підвищення системи раннього реагування; посилення контролю за прозорістю структури власності суб'єктів СС; запровадження ефективної системи управління ризиками та корпоративного управління; створення Фонду гарантування страхових виплат; створення єдиної бази страхових компаній.

15. Визначено, що стратегічно важливим завданням держави є повноцінне та ефективне функціонування СС, яке потребує ухвалення Концепції ДРРСС, у якій визначено чинники розвитку СС, завдання, принципи, методи та інструменти державного регулювання на кожній із стадій розвитку СС (своєрідна дорожня карта для держави), напрями реалізації Концепції ДРРСС та очікувані результати. Особливістю сформованої Концепції ДРРСС є її орієнтованість на розвиток СС і зміна правил, принципів та стратегічних орієнтирів держави на кожній стадії її життєвого циклу розвитку. До основних проблем розвитку СС, які має вирішити імплементація Концепції ДРРСС, належать: слабка законодавча та нормативно-правова база; відсутність довіри до СС та її фінансова нестабільність; недостатнє застосування інноваційних технологій та нестача інвестиційної бази для цього; відсутність державних механізмів захисту прав споживачів страхових послуг.

Подальший розвиток СС залежить від правильного, вчасного та виваженого державного регулювання, застосування ефективного механізму ДРРСС на кожній стадії життєвого циклу розвитку СС, що дозволить систематизувати страхове законодавство, посилить вимоги до інформаційної відкритості суб'єктів СС, створить сприятливе економічне середовище для функціонування СС і сприятиме інтеграції вітчизняної СС у міжнародний страховий простір.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ ***Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:***

1. Reverchuk S., Megec N., Chyzh L. Investment risks and insurance of gold market. *The Journal for Eastern European and Central Asian Research (JEECAR)*. 2014. Vol 1. No 1. P. 40-48. URL : <http://ieeca.org/journal/index.php/JEECAR/>

author/proofGalley/46/19 (0,83/0,45 д.а.; внесок авторки: особливості страхування на ринку золота та види інвестиційних ризиків).

2. Reverchuk S., Vovchak O., Yavorska T., Voytovych L., Irshak O. Investment activities of banks, insurance companies and non-government funds in Ukraine. *Investment Management and Financial Innovations*. 2020. Vol. 17. Issue 2. P. 353-363. [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.17\(2\).2020.27](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.17(2).2020.27) (1,06/0,28 д.а.; внесок авторки: аналітичні дані страхових компаній та прогнозування розвитку інвестиційної діяльності банків, страхових компаній та недержавних пенсійних фондів).

3. Yavorska T., Voytovych L., Voytovych D. The impact of macroeconomic factors on the development of the insurance system in Ukraine. *Insurance markets and companies*. 2022. Vol. 13. Issue 1. P. 21-35. DOI: [http://dx.doi.org/10.21511/ins.13\(1\).2022.03](http://dx.doi.org/10.21511/ins.13(1).2022.03) (1,29/0,55 д.а.; внесок авторки: аналіз впливу макроекономічних чинників на страхову систему України на основі проведеного PESTL-аналізу).

4. Войтович Л. М. Страхова система України: концептуальні засади розвитку та державне регулювання : монографія. Львів, ГАЛИЧ-ПРЕС, 2023. 492 с. (20,5 д.а.)

5. Яворська Т. В., Войтович Л. М. Еволюція розвитку страхової системи в Україні: виклики та загрози. *Modern Tendencies in Business and Public Sector*. Monograph. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2016. P. 154-165. (0,78/0,5 д.а.; внесок авторки: періодизація розвитку страхової системи).

6. Фінансовий бізнес: теорія і практика : монографія / за ред. Реверчука С. К. Львів, 2018. 196 с. (18,63/1,5 д.а.; внесок авторки: безпека страхового бізнесу; перша десятка страхових компаній світу: показники безпеки та управління).

7. Бізнес на ринку фінансових послуг в епоху діджиталізації економіки та суспільства : монографія / за ред. С. К. Реверчука. Львів, 2019. 152 с. (6/1,19 д.а.; внесок авторки: інноваційні фінансові послуги ризикових страхових компаній в Україні).

8. Чиж Л. М. Історико-економічні передумови розвитку і регулювання ринку банківських металів. *Галицький економічний вісник*. 2011. № 4 (33). С. 175-181. (0,66 д.а.)

9. Чиж Л. М. Види та класифікація ризиків на ринку банківських металів. *Економічний вісник Переяслав-Хмельницького університету*. 2011. Випуск 17/2. С. 184-188. (0,63 д.а.)

10. Чиж Л. М. Ринок золотих монет: еволюція та особливості функціонування. *Науковий вісник НЛТУУ*. 2011. Вип. 21.17. С. 294-299. (0,41 д.а.)

11. Чиж Л. М. Страхування як метод мінімізації ризиків на ринку банківських металів. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2012. № 1. С. 129-132. (0,43 д.а.)

12. Чиж Л. М. Особливості відмивання грошей на ринку дорогоцінних металів. *Ефективна економіка*. 2012. № 1. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/index.php?operation=1&iid=887> (0,37 д.а.)

13. Чиж Л. М. Сутність, структура та функції страхового капіталу. *Економіка. Управління. Інновації. Серія: Економічні науки*. 2012. №1 (7). URL: http://www.nbuiv.gov.ua/e-journals/eui/2012_1/PDF/12%D1%81hlmfsk.pdf (0,43 д.а.).
14. Войтович Л. М. Страхові та перестрахові пули як структурні елементи страхової системи України. *Банківська справа*. 2014. № 9-10. С. 87-96. (0,67 д.а.).
15. Войтович Л. М. Особливості формування страхової власності в Україні. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Економіка"*. 2014. Випуск 26. С. 51-54. (0,43 д.а.).
16. Войтович Л. М. Управління безпекою страхових та перестрахових компаній в Україні. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія "Економічні науки"*. 2014. № 8. С. 160-163. (0,61 д.а.).
17. Chyzh L. Insurance infrastructure of Ukraine: nature, elements and functions. *Sustainable Development*. 2014. Vol. 14. P. 20-25. (0,61 д.а.).
18. Яворська Т. В., Чиж Л. М. Особенности финансового мониторинга страховых компаний в Украине. *Вестник Казахского экономического университета им. Т. Рыскулова*. 2014. № 1. С. 91-99. (0,74/0,44 д.а.; внесок авторки: процес здійснення фінансового моніторингу у страхових компаніях України).
19. Войтович Л. М. Рейтингова оцінка страхових компаній в Україні: сутність та особливості. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2015. № 4. URL : <http://global-national.in.ua/issue-4-2015>. (0,54 д.а.).
20. Войтович Л. М. Структурний аналіз страхової системи України. *Бізнес Інформ*. 2017. № 3. С. 283-287. (0,63 д.а.).
21. Yavorska T., Voytovych L., Mazuruk G. Features of the management of insurance sector competitiveness. *Modern Science*. 2018. Vol. 4. P. 58-64. (0,65/0,3 д.а.; внесок авторки: ознаки конкурентоспроможності страхового сектору України).
22. Яворська Т. В., Войтович Л. М. Інвестиційна діяльність страхових компаній в Україні: стан та прогноз розвитку. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Економіка"*. 2020. № 17 (45). С. 106-112. (0,61/0,33 д.а.; внесок авторки: прогнозування розвитку інвестиційної діяльності страхових компаній на основі трендових моделей).
23. Войтович Л. М. Функціональний аналіз страхової системи. *Економіка. Фінанси. Право*. 2020. № 9. С. 10-14. <https://doi.org/10.37634/efp.2020.9.2> (0,6 д.а.).
24. Войтович Л. М. Мультиаспектність поняття "розвиток страхової системи". *Причорноморські економічні студії*. 2020. № 57. С. 7-12. <https://doi.org/10.32843/bses.57-1> (0,71 д.а.).
25. Войтович Л. М. Механізм державного регулювання розвитку страхової системи України. *Проблеми економіки*. 2020. №. 3 (45). С. 148-154. (0,7 д.а.).
26. Yavorska T., Revak I., Voytovych L. Evolution of the tax instruments application during the reform of the taxation system of insurance companies in Ukraine. *Revista Espacios*. 2020. Vol. 41 (32). Art. 30. P. 333-342. (0,83/0,33 д.а.;

внесок авторки: історичні особливості розвитку оподаткування страхових компаній України).

27. Войтович Л. М., Войтович Д. П. Правові чинники впливу на розвиток страхової системи в Україні. *Формування ринкової економіки в Україні*. 2021. Вип. 45. С. 48-56. DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/meu.2021.45.0.4505> (0,64/0,41 д.а.; внесок авторки: аналіз впливу правових чинників на розвиток страхової системи).

28. Войтович Л. Європейський досвід державного регулювання страхової системи та можливості його впровадження в Україні. *Вчені записки Університету "КРОК"*. 2021. (3(63), 73–79. <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2021-63-73-79>. (0,67 д.а.).

29. Voytovych L. Tax regulation of the insurance system in Ukraine: historical aspect. *Белорусское научное издание "Новая экономика"*. 2021. Спецвыпуск № 1 по банковскому делу и страхованию. С. 97-102. http://neweconomics.by/attachments/neweconomics_2021_1_SV.pdf (0,64 д. а.).

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації

30. Чиж Л. М. Сутність та ознаки грошового господарства страхових компаній в Україні. *Проблеми забезпечення стабільного розвитку національних банківських систем: теорія, практика та світовий досвід* : тези доповідей I Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 13-14 січня 2012 р.). Львів, 2012. С. 186-187. (0,16 д.а.).

31. Чиж Л. М. Проблеми розвитку страхового ринку України. *Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10-12 жовтня 2012 р.). Київ, 2012. С. 240-242. (0,12 д.а.).

32. Чиж Л. М. Сутність та елементи страхової інфраструктури України. *Актуальні економіко-правові проблеми розвитку суб'єктів господарювання в Україні: теоретичні й практичні аспекти* : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених, (м. Харків, 7 грудня 2012 р.). Харків, 2012. С. 31-32. (0,12 д.а.).

33. Чиж Л. М. Розвиток страхового ринку України у післякризовий період. *BIFCON'13: Banking, Insurance, Finance Conference* : тези доповідей I Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Львів, 29 березня 2013 р.). Львів, 2013. URL : <http://www.bsb.lviv.ua/node/26> (0,19 д.а.).

34. Чиж Л. М. Особливості інвестиційної політики страхових компаній в Україні. *Актуальні економіко-правові проблеми розвитку суб'єктів господарювання в Україні: теоретичні й практичні аспекти* : тези доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції студентів і молодих вчених (м. Харків, 7 грудня 2013 р.). Харків, 2013. (0,19 д.а.).

35. Чиж Л. М. Страхова система як об'єкт державного управління. *Тенденції та стратегії забезпечення сталого розвитку страхового ринку України* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції "Грудневі читання – 2103" (м. Київ, 12 грудня 2013 р.). Київ, 2013. Том 2. С. 286-288. (0,25 д.а.).

36. Чиж Л. М. Перестрахові компанії як елемент страхової системи. *Страховий ринок України в умовах фінансової глобалізації* : тези доповідей II

Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 10 квітня 2014 р.). Київ, 2014. С. 361-364. (0,15 д.а).

37. Войтович Л. М. Фінансова безпека страхових компаній в Україні: сутність та заходи гарантування. *Проблеми та перспективи розвитку національної економіки* : тези доповідей XIII Всеукраїнської науково-практичної он-лайн-конференції молодих учених та студентів (м. Острого, 4 березня 2015 р.). Острого, 2015. С. 29-30. (0,13 д.а.).

38. Войтович Л. М. До оцінки рейтингування страхових компаній в Україні. *Економічна теорія в умовах глобалізації економіки* : тези доповідей VII Регіональної наукової конференції студентів і молодих учених (м. Донецьк, 18-19 березня 2015 р.). Донецьк, 2015. С. 164-166. (0,14 д.а.).

39. Войтович Л. М. Тіньові схеми страхових компаній в Україні. *Фінансово-банківські та адміністративні послуги: проблеми управління та перспективи розвитку* : збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Тернопіль, 12-13 листопада 2015 р.). Тернопіль, 2015. С. 105-106. (0,14 д.а).

40. Войтович Л. М. Особливості оподаткування страхової системи в Україні. *Інноваційні напрями розвитку страхового ринку України* : тези доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 19-20 березня 2016 р.). Київ, 2016. С. 62-64. (0,15 д.а).

41. Войтович Л. М. Порівняльна характеристика страхових систем України та Польщі. *Соціально-економічний потенціал транскордонного співробітництва* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 18-19 квітня 2016 р.) Львів, 2016. С. 127-130. (0,28 д.а).

42. Войтович Л. М., Мураль Г. М. Світові рейтингові системи оцінювання фінансових установ: переваги та недоліки. *Формування та розвиток інноваційного потенціалу економіки України* : тези доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Ужгород, 17-18 лютого 2017.). Ужгород, 2017. Ч. 2. С. 69-71. (0,21/0,11 д.а.; внесок авторки: особливості рейтингового оцінювання страхових компаній).

43. Войтович Л. М., Войтович Д. П. Основні засади стратегічного управління страховою системою в Україні. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку економіки в умовах глобальної нестабільності* : тези доповідей V Міжнародної наукової конференції (м. Кременчук, 6-7 грудня 2017 р.). Кременчук, 2017. С. 21-22. (0,14/0,08 д.а.; внесок авторки: сутність та етапи стратегічного управління страховою системою).

44. Яворська Т. В., Войтович Л. М. Права споживачів страхових послуг в Україні. *Страховий ринок України на шляху євроінтеграції* : збірник матеріалів IV Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 17-18 квітня 2018 р.). Київ, 2018. С. 135-139. (0,14/0,07 д.а.; внесок авторки: огляд фінансового законодавства).

45. Яворська Т. В., Войтович Л. М. Інноваційний розвиток страхової системи України. *Управління інноваційним процесом в Україні* : проблеми комерціалізації науково-технічних розробок: тези доповідей VII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Львів, 17-19 травня 2018 р.).

Львів, 2018. С. 137-139. (0,18/0,10 д.а.; *внесок авторки: інноваційні технології у страховій системі*).

46. Войтович Л. М. Інтернет-страхування в умовах глобалізації економіки України. *Інформаційне суспільство: стан та напрями розвитку з урахуванням регіональних умов* : тези доповідей VIII Міжнародної наукової конференції (м. Жешув (Польща), м. Львів (Україна), 26-28 вересня 2018 р.). Львів, 2018. С. 196-199. (0,13 д.а.)

47. Войтович Л. М. Управління безпекою найбільших страхових компаній світу. *Фінансовий бізнес в Україні та світі: стан, проблеми і перспективи розвитку* : тези доповідей I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Львів, 26 жовтня 2018 р.). Львів, 2018. С. 129-132. (0,3 д.а.)

48. Яворська Т. В., Войтович Л. М. Конкурентна політика у страховому підприємстві розвинутих країн. *Сучасні проблеми бухгалтерського обліку та фінансів* : програма і матеріали Всеукраїнської наукової конференції (м. Київ, 21 -22 листопада 2018 р.). Київ, 2018 р. С. 160-161. (0,2/0,1 д.а.; *внесок авторки: сутність конкурентної політики та її особливості на страховому ринку*).

49. Яворська Т. В., Войтович Л. М. До питання про механізм державного регулювання розвитку страхової системи. *Ринок фінансових послуг України в епоху діджиталізації* : збірник тез доповідей XIII Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5-6 грудня 2019 р.). Київ, 2019. Вип. XIII. Том 2. С. 114-116. (0,11/0,06 д.а.; *внесок авторки: сутність механізму державного регулювання розвитку страхової системи*).

50. Яворська Т. В., Войтович Л. М. Інвестиційні ризики страхових компаній та недержавних пенсійних фондів в Україні. *Актуальні проблеми зміцнення економічної безпеки держави та суб'єктів господарської діяльності* : збірник тез доповідей учасників Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Львів, 10 квітня 2020 р.). Львів, 2020. С. 185-188. (0,13/0,07 д.а.; *внесок авторки: інвестиційні ризики страхових компаній*).

51. Войтович Л. М., Гриців І. Р. Аналіз сучасного стану страхової системи в Україні. *Актуальні проблеми функціонування господарської системи України* : збірник тез доповідей учасників XXVII Міжнародної наукової конференції студентів, аспірантів та молодих учених (м. Львів, 20 листопада 2020 р.). Львів, 2020. URL: <https://econom.lnu.edu.ua/konf-stud-ukr-econ-system>. (0,19/0,10 д.а.; *внесок авторки: аналіз показників діяльності суб'єктів страхової системи*).

52. Войтович Л. М. Вплив політичної ситуації на розвиток страхової системи в Україні. *Фінансові інструменти сталого розвитку економіки* : збірник тез доповідей учасників III міжнародної науково-практичної конференції (м. Чернівці, 14 квітня 2021 р.). Чернівці, 2021. С. 176-178. (0,14 д.а.)

53. Войтович Л. М. Аналіз впливу соціальних чинників на розвиток страхової системи в Україні. *Проривні інновації на страховому ринку України* : збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Київ, 27 жовтня 2021 р.). Київ, 2021. С. 113-117. (0,23 д.а.)

54. Войтович Л. М. Страхова система України: проблеми та стратегічні орієнтири розвитку. *Сучасні світові тенденції розвитку економіки, обліку,*

фінансів і права: збірник тез доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (м. Полтава, 12 липня 2022 р.). Полтава, 2022. С. 30-31. (0,14 д.а.).

55. Войтович Л. М. Сучасні тренди розвитку інноваційних технологій у страховій системі України. *Фінансовий бізнес в Україні та світі: маркетингові особливості та закономірності* : збірник тез доповідей II Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції (м. Львів, 13 жовтня 2022 р.). Львів. 2022. С. 45-47. (0,16 д.а.).

Наукові праці, які додатково відображають наукові результати дисертації:

56. Гроші і кредит : підручник / С. К. Реверчук [та ін.] ; за ред. д-ра екон. наук, проф. С. К. Реверчука. Київ : Знання, 2011. 382 с. (24/2,44 д.а.; *внесок авторки: проаналізовано теоретичні концепції кредиту та проценту; визначено роль євро у світовій глобалізаційній економіці*).

57. Реверчук С. К., Чиж Л. М., Павлунь М. М. Ринок банківських металів : навч. посібник. Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2012. 246 с. (8,48/3,87 д.а.; *внесок авторки: розкрито теоретичні основи розвитку ринку банківських металів; особливості функціонування ринку банківських металів в Україні; удосконалення механізму регулювання ринку банківських металів в Україні*).

58. Страхова система : підручник / за ред. докт. екон. наук, проф. С. К. Реверчука. Львів, ЛНУ імені Івана Франка, 2016. 360 с. (16,07/1,76 д.а.; *внесок авторки: виокремлено особливості та тенденції розвитку страхової власності в Україні; досліджено капіталізацію і консолідацію страхового капіталу*).

АНОТАЦІЯ

Войтович Л. М. Державне регулювання розвитку страхової системи в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора економічних наук за спеціальністю 08.00.08 – гроші, фінанси та кредит. – Львівський національний університет імені Івана Франка, Львів, 2023.

У дисертації розкрито сутність державного регулювання розвитку страхової системи, визначено його принципи, цілі та функції. З'ясовано сутність страхової системи, виокремлено її елементи, ознаки, функції та види. Охарактеризовано основні складові системи державного регулювання розвитку страхової системи, сформовано механізм державного регулювання розвитку страхової системи та основні принципи його реалізації на кожній стадії розвитку страхової системи. Досліджено процес розвитку, визначено еволюційні області розвитку страхової системи та п'ять стадій життєвого циклу розвитку страхової системи – зародження, зростання, зрілості, занепаду, відродження. Здійснено аналіз впливу екзогенних чинників на розвиток вітчизняної страхової системи, а саме: політичних, економічних, соціальних, технологічних та правових. У процесі аналізу доведено, що найбільший вплив на розвиток страхової системи мають економічні чинники, а найменше впливають соціальні чинники. За допомогою інтегрального оцінювання розвитку СС математично доведено результати PESTL-аналізу. Проведено інституційний аналіз державного регулювання розвитку страхової системи та визначено методи регулювання, які застосовуватиме держава на кожній окремій

стадії розвитку страхової системи. Побудовано модель ризик-орієнтованого підходу до державного регулювання розвитку вітчизняної страхової системи. Охарактеризовано інвестиційно-інноваційне середовище страхової системи в Україні із врахуванням новітніх технологій та напрямів їх застосування у вітчизняній СС. Проаналізовано зарубіжний досвід державного регулювання розвитку страхової системи на основі європейських країн та запропоновано рекомендації щодо його імплементації в Україні. Розроблено Концепцію державного регулювання розвитку вітчизняної страхової системи.

Ключові слова: страхова система, державне регулювання розвитку страхової системи, розвиток, страхова компанія, перестрахова компанія, страховий пул, перестраховий пул, товариство взаємного страхування, філія страховика-нерезидента.

ANNOTATION

Voytovych L. M. State regulation of the insurance system development in Ukraine. – Qualifying scientific work on manuscript rights.

Dissertation for obtaining the scientific degree of Doctor of Economic Sciences in the specialty 08.00.08 – Money, Finance, and Credit. – Ivan Franko National University of Lviv, Lviv, 2023.

The dissertation reveals the theoretical and methodological foundations of state regulation of the insurance system, defines its principles, goals, and functions. The essence of the insurance system is clarified, its elements, features, functions, and types are singled out. The functions of the insurance system include preventive, incentive, social and protective. Specific classification features for the insurance system are identified: area of operation, method of management, degree of connection with the external environment, degree of evolution in time, degree of the insurance system, the hierarchy of construction, stages of system development, way of organizing systems, type of economic relations.

The chronological order of studying the historical features of the development of structural elements of the insurance system, from ancient times to the present, was chosen, which allowed identifying certain stages of its evolution. An evaluation methodology has been developed, which will determine the effectiveness and efficiency of actions of public authorities in the direction of applying measures to influence the insurance system.

The main components of the system of state regulation of the insurance system development are characterized, the mechanism of state regulation of the insurance system development and the basic principles of its implementation at each stage of the insurance system development are formed. The mechanism of state regulation of the insurance system is considered as a set of measures of the state at different stages of the life cycle of the insurance system, through which it is influenced to achieve strategic goals in a global market economy. The main components of this mechanism include the life cycle of the insurance system, strategic goals, objectives, subjects and objects, principles, functions, factors influencing the development of the insurance system, methods, and tools, expected results from government regulation.

The process of development is studied, the evolutionary areas of development (stability and crisis) of the insurance system and five stages of the life cycle of the insurance system (origin, growth, maturity, decline, and rebirth) are identified. It is

determined that the main problems hindering the further development of the insurance system are the shadowing of the insurance system in terms of its activities, inadequate control of the regulator over the functioning of the insurance system, low confidence in the subjects and the insurance system in general, insufficient capitalization, politicization and lobbying insurance system objects. It is proposed to assess the development of the insurance system through the influence of exogenous factors: political, economic, social, technological, and legal factors. A PESTL-analysis was conducted, during which a formalized criterion assessment was performed based on the consensus forecast of experts and their assumptions about the development of the insurance system. In the current conditions of political and economic uncertainty, the main destabilizing influence on the development of the insurance system is the level of corruption and inflation, the low level of protection of consumers of insurance services, the political situation in the country.

A multifactor correlation-regression analysis was performed, which showed that the effectiveness of the insurance system depends on socio-economic indicators, in particular, most of the average annual income per capita and GDP per capita. According to the integrated development indicator, the insurance system of Ukraine belongs to the middle level of development.

The institutional analysis of the state regulation of the insurance system development is carried out and the methods of regulation to be applied by the state at each separate stage of the development of the insurance system are determined. A model of a risk-oriented approach to state regulation of the domestic insurance system has been built. It is proposed to carry out its formation based on international and national standards for assessing the risks of the insurance system. The introduction of a risk-oriented approach to state regulation should be carried out in the sequence formed in the author's model for use by public authorities.

The investment and innovation environment of the insurance system in Ukraine is characterized. Priority areas for the formation of insurance innovation and investment environment include the use of telematics and artificial intelligence built-in innovative sales channels of insurance products, creating a digital register of transactions using blockchain technology, managing customer needs using microinsurance. The European experience of state regulation of the insurance system development is analyzed and recommendations for its implementation in Ukraine are offered. The Concept of state regulation of the domestic insurance system development has been developed, which defines the author's approaches to state regulation, indicates the purpose, priorities, methods, and tools at each stage of the development life cycle; factors influencing the development of the insurance system; directions of improvement and expected results from the implementation of the Concept of state regulation of the insurance system development.

Keywords: insurance system, state regulation of insurance system development, development, insurance company, reinsurance company, insurance pool, reinsurance pool, mutual insurance company, branch of the non-resident insurer.

